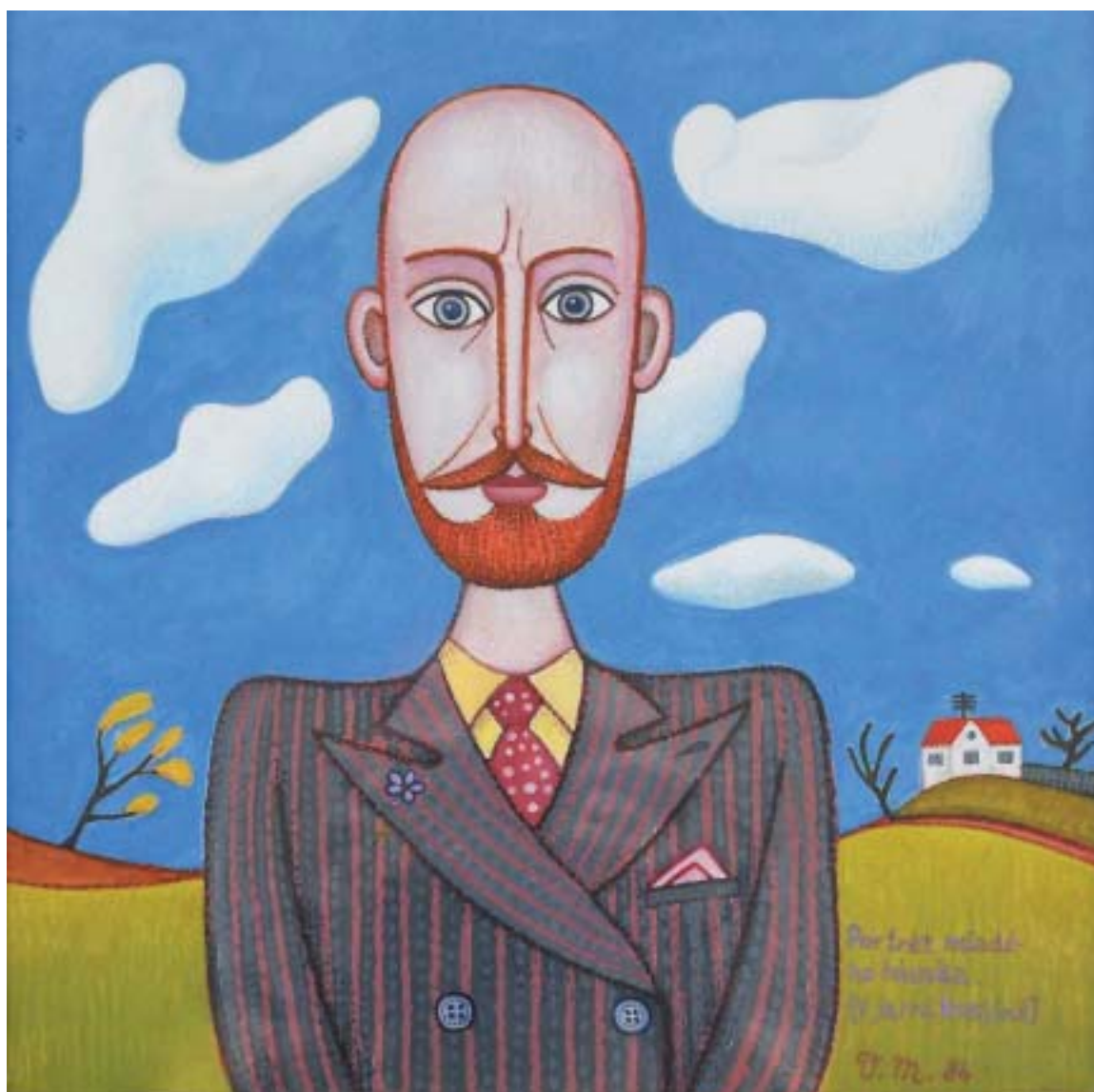

תהש תהש
CHEŠVAN KISLEV
ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Viktor Munk: *Portrét mladého básníka*, 1984.
(K článku o výstavě v Brandýse nad Labem na stranách 10–11.)

RADA FŽO V ČR

Třetí zasedání nejvyššího orgánu FŽO se uskutečnilo 7. října v Praze. Jednání, které řídil předseda federace P. Papoušek, proběhlo podle následujícího programu: 1. Kontrola zápisu; 2. Projekt Revitalizace židovských památek I; 3. Plnění rozpočtu FŽO za 2. pol. 2015; 4. Návrh rozpočtu FŽO na rok 2016; 5. NFOH – schválení nadační listiny; 6. Bezpečnost; 7. Směrnice FŽO č. 8 (Dar ŽMP); 8. Různé

V úvodu předsedající konstatoval schopnost rady k usnášení, v době zahájení bylo přítomno 25 členů rady, zastupujících 7 ŽO (zástupci ŽO Plzeň se dostavili v průběhu zahájení). Dále přivítal nového člena rady p. V. Palkoviče, který nahradil v ŽO Děčín dlouhodobě nemocného V. Poskočila. Návrh RK FŽO, reflektující názor ŽO Brno, aby byl bod 2. Revitalizace židovských památek stažen z programu, rada hlasováním zamítla a potvrdila program v předloženém znění

1/ Kontrola zápisu – Předseda konstatoval, že nedořešené body z minulého zasedání jsou zahrnuty do dnešního programu, k ostatním bodům nezazněly žádné připomínky.

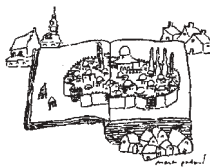
2/ Projekt Revitalizace židovských památek I – Předseda konstatoval, že důvodová zpráva k potřebě dofinancování projektu Revitalizace židovských památek I. byla rozeslána předem, a stručně rekapituloval vzniklou situaci. Jeho informaci doplnili předseda realizačního týmu projektu J. Daniček a technický garant projektu Zdeněk Skála. P. Mandl vznesl z pověření ŽO Brno následující připomínky a dotazy: 1) Revizní komise FŽO by měla zkontrolovat, jak vznikly vícepráce na rekonstrukci židovské školy v Jičíně; 2) kdo zodpovídá za FŽO za dodržení podmínek projektu v následné pětileté fázi jeho udržitelnosti. V diskusi bylo vysvětleno, že na všech stavebách proběhly ze strany dozorujičích orgánů audity a nebyly shledány žádné nedostatky či pochybení. Ve druhé fázi projektu (5 let od kolaudace) jsou pravidelně vyhodnocována kritéria provozu projektu (především návštěvnost) a jsou podávány zprávy MMR a příslušným orgánům EU. Po J. Kindermannovi, který ukončil pracovní poměr s FŽO, převzala provoz projektu K. Svobodová.

Usnesení I: Do příštího zasedání rady připraví realizační tým zprávu o závazcích projektu.

Hlasování: **přijato jednomyslně.**

Usnesení II: Rada FŽO bere na vědomí nutnost doplatku projektu Revitalizace židovských památek I. Hlasování: 23 pro, 3 se zdrželo – **usnesení bylo přijato.**

AKTUALITY

3/ Plnění rozpočtu FŽO za 2. pol. 2015 – Materiál k tomuto bodu byl členům rady předem rozeslán, nebyly vzneseny žádné připomínky. Rada vzala zprávu o plnění rozpočtu na vědomí.

4/ Návrh rozpočtu FŽO na rok 2016 – Předseda vysvětlil, že se jedná o návrh, který bude ještě upřesněn a upozornil na některé kapitoly (Revitalizace, Claims Conference, Limmud ad.). Finální návrh rozpočtu bude předložen na prosincovém zasedání rady.

Rozpočet pro vrchní zemský rabinát na r. 2016 předpokládá obsazení funkce vrchního zemského rabína. Při této příležitosti bylo konstatováno, že rabin Karol Efraim Sidon čerpal na základě své žádosti z osobních důvodů neplacenou dovolenou. Původní lhůta 6 měsíců byla prodloužena o dalších 6 a vypršela k 30. 9. t. r. Rabin Sidon informoval radu, že podle jeho názoru je rozhodnutí českého soudu ve věci jeho rozvodu závazné i pro halachický výklad (zásada „dina di malchuta dina“ – soud země je soudem, rozuměj závazným), a tím pádem pominuly z jeho strany i překážky pro výkon funkce rabína. **Podle původní dohody s FŽO požádal radu o potvrzení ve funkci vrchního zemského rabína.**

Členové rady poté hlasovali o jeho žádosti v tajném hlasování. Celkem hlasovalo 27 členů (r. Sidon se hlasování neúčastnil) – 21 pro, 3 se zdrželi, 3 byli proti. **Rabín Karol Efraim Sidon byl potvrzen ve funkci vrchního zemského rabína FŽO.**

5/ NFOH – schválení nadační listiny – podle nového občanského zákoníku (NOZ) může mít instituce typu NFOH jen zakládací listinu. Příslušné úpravy podle nových pravidel byly v zakládací listině provedeny a nové znění předloženo radě ke schválení. **Rada hlasovala o předloženém znění zakládací listiny NFOH a přijala jej jednomyslně (28 hlasů).**

6/ Bezpečnost – Otázka bezpečnosti židovských objektů a institucí již byla projednávána na minulém zasedání rady.

V mezidobí došlo k několika jednáním jak na expertní úrovni, tak na úrovni jednotlivých institucí, včetně ministerstva vnitra. Návrh na spolupráci mezi FŽO a dalšími židovskými institucemi bude dopracován a následně předložen všem zúčastněným stranám. Definitivní text pak bude předložen ke schválení a podepsán.

7/ Směrnice FŽO č. 8 (Dar ŽMP) – Směrnice, vypracovaná ve spolupráci FŽO s DR ŽMP, zakotvuje všechny zásady, kterými se bude spolupráce v následujících letech řídit. Text byl rozeslán předem. Hlasování: 28 hlasujících, 25 pro, 3 se zdrželi – **směrnice byla přijata.**

8/ Různé – předseda přečetl návrh, aby se FŽO ujala projektu „Stolpersteine“. Projekt – jakkoli v počátcích velmi úspěšný a záslužný – se stal v poslední době problematickým. Na FŽO a ŽO Praha se obrací veřejnost s žádostmi o instalaci kamenů, protože sídlo o. p. s. Stolpersteine CZ je v Maiselově 18. Vzhledem k situaci překročily některé ŽO (Brno, Olomouc, Plzeň, Teplice) k vlastní realizaci projektu. Zástupci FŽO se několikrát sešli se zástupci o. p. s. a upozornili je na vzniklé problémy. Je třeba konstatovat, že v o. p. s. působí pouze dobrovolníci. Obdobou návrhu se zabývalo prezidium a doporučilo, aby se FŽO touto činností nezabývala, avšak aby iniciovala obnovení činnosti o. p. s. S tímto názorem se ztotožnila i rada.

L. Pavlát znovu upozornil na možnost přispívat informacemi do pravidelného rozhlasového vysílání pořadu *Šalom alejchem*. Pořad bude vysílán od listopadu celoplošně v neděli večer.

M. Malá informovala o přípravě slavnostního shromáždění ke Dni obětí holokaustu v Senátu PČR 27. ledna 2016. *jd*

OBSAH

- Izraelský prezident v České republice **3**
- Sidra na tento měsíc **4–5**
- V čem byla Morava unikát
rozhovor s historikem
Michaelem L. Millerem **6–9**
- Být Židem ve střední Evropě **8–9**
- Výstava Viktora Munka
v Brandýse nad Labem **10–11**
- Nová knižní řada NLN **11**
- Moše ben Maimon **12–14**
- Veletrh památek v Praze **15**
- Válka fotbalových fanoušků
v Polsku **16–17**
- V Izraeli vzpomínali na Václava Havla **17**
- Ljudmila Ulická: Výlet na Krym **18–19**
- Deník Ruth Maierové **20**
- Izrael: Putinův part v Sýrii **21**
- Výběr z českých médií **22**
- Kalendárium **23**
- Kulturní programy **24–25**
- Zprávy **26–28**

Ve dnech 20. až 23. října tohoto roku se uskutečnila státní návštěva izraelského prezidenta Reuvena Rivlina v České republice. Média poměrně vydatně referovala o jejím průběhu, takže se zastavme jen u několika momentů.

Již úvodní zpráva, která jakoby symbolicky otevřela zpravodajství z několikadenního maratonu, vyvolala mezi běžnými čtenáři jistě mnoho sympatií – prezident Rivlin do Prahy přiletěl nízkonákladovou linkou. Jak píše jeden z náhodných českých turistů, který se ocitl ve stejném letadle: „Nejen že letěl jako obyčejný občan, ale dokonce i odmítl přijmout pohoštění, dokud i ostatní cestující nedostanou to samé...“ Byla to jen jedna z epizod, které současného izraelského prezidenta dobře charakterizují.

Jak se přesvědčili všichni ti, se kterými se osobně setkal, jeho pověst člověka, jenž se snaží spojovat lidi různých názorů a přesvědčení – přesto, že sám jakožto „likudník“ zastává názory spíše středopravicové –, určitě nelhala. A návštěva Prahy pro něj byla i velkým osobním zážitkem. Je sice jeruzalémský rodák – jeho rodina zde žila po osm generací –, jeho předkové však přišli z Evropy. Jeden ze zakladatelů rodu žil v 16. století ve Vídni a v Praze, kde také v roce 1559 zemřel. Potomci tohoto patriarchy zde pak zůstali několik desetiletí. Rodová historie posléze vede na sever do Vilnius a prezident Rivlin skromně připomíná, že je také potomkem slavného rabína Elijahu ben Šloma, tedy Gaona z Vilna. Pro nás je však zajímavé, že jeho pražský předek se jmenoval Josef Chaver, tedy hebrejsky Přítel. Že by i tehdy šlo o „nomen omen“?

Český prezident Miloš Zeman se veřejně hlásí ke své podpoře Izraele a jeho představitelů. Není proto divu, že i o prezidentovi Rivlinovi mluvil jako o příteli. Komplimenty ale zaznívaly i z izraelské strany, protože – jak známo – Česká republika je vnímána v Izraeli skutečně jako jeden z mála opravdových přátel (mnozí tvrdí, že Češi v tomto smyslu předstihli i Ame-

ričany). Bylo o tom napsáno i řečeno mnoho, a to nejen při této návštěvě.

Plánovaný program zahrnoval i návštěvu Terezína. Původně se měla uskutečnit v doprovodu premiéra Bohuslava Sobotky. Podle dohody obou prezidentských kanceláří a jejich protokolárních sekcí se nakonec i této části zúčastnil prezident Miloš Zeman. Společně pak položili věnce na Národním hřbitově v Terezíně. Setkání s premiérem se přesunulo na dopoledne, což ovšem způsobilo dramatické programové škrty terezínské

NÁVŠTĚVA PŘÍTELE

Izraelský prezident Reuven Rivlin v České republice

Foto archiv.

návštěvy. Odpadla modlitba u Davidovy hvězdy a odhalení sochy Aleše Veselého před alejí, vedoucí ke krematoriu. Následovalo položení věnců v prostorách u menory a také dojemné setkání se zástupci několika generací českých Židů. Helga Hošková, známá akademická malířka, která sama přežila šoa, přivedla svá vnoučata a společně s prezidentem Rivlinem pak zasadili sazeničku javoru, vypěstovanou ze semínka „stromu terezínských dětí“. Ten zašel při záplavách před několika lety a jeho torzo je pietně uchováváno poblíž, v prostoru za krematoriem.

Maraton schůzek a jednání – některá z nich absolvovala i přes svůj komplikovaný zdravotní stav též prezidentova žena Nechama – zahrnoval setkání se všemi českými ústavními činiteli, mnoha ministry, ale také účast při zasedání obchodních komor. Česko-izraelská smíšená obchodní komora a její protějšek, Izraelsko-česká obchodní komora, podepsaly ve čtvrtek

dopoledne v Lichtenštejnském paláci memorandum o spolupráci, která by měla ještě více posunout vzájemnou obchodní výměnu.

Večer pak následovala část programu, na které prezident Rivlin trval od počátku příprav státní návštěvy – setkání s českou židovskou komunitou. Předcházela mu návštěva Staronové synagogy, kde se pan prezident oproti původnímu časovému plánu zdržel docela dlouho. Zajímal se jak o fakta a historii, tak také o legendy a pověsti, které k naší synagoze neodmyslitelně patří, včetně výkladu jejího jména a inspirace Theodora Herzla k jeho „Alt-Neu Land“. Zaujal jej ovšem i aron a opona Marka Podwala, kde se krátce pomodlil. Prohlédl si dokonce i interiér ženské části a zastavil se u pamětní desky, připomínající návštěvu jeho předchůdce Chaima Herzoga (prý to bude zajímat jeho syna, Jicchaka „Bogie“ Herzoga, současného předsedu izraelské Strany práce).

Setkání se zástupci FŽO, židovských obcí a mnoha židovských institucí ve třetím patře Židovské radnice bylo velmi srdečné. Ve svém projevu pan prezident mimo jiné zdůraznil, že zcela respektuje rozhodnutí každého jednotlivce, zda chce žít v diaspoře, či v Izraeli, a všechny komunity po světě jsou mu stejně blízké. „Pokud by se však kdokoli rozhodl, že chce žít v Izraeli, rádi jej přivítáme.“ Mnozí účastníci setkání zalitovali, že jeho monolog byl nakonec ukončen, aniž by došlo na původně plánované dotazy. Ale protokol a čas již více neumožnily, závěrečnou částí programu byla návštěva Pinkasovy synagogy, která i tak proběhla ve značném časovém skluzu.

Jaká tedy byla návštěva prezidenta Reuvena Rivlina? Dá se říci, že velice úspěšná. Politické komentáře a úvahy na různá související – i nesouvisející – témata jsme se dozvěděli z médií. Pro nás ale byla důležitá lidská stránka – pan prezident je skutečně Přítel a podle toho se chová. Jak prohlásil jeden z účastníků několikadenního maratonu: „Je fajn, že je takovej normální...“

TOMÁŠ KRAUS

VAJECE (1M 28,10–32,3)

Jak se zrodila nejstarší nenávist

„Pojď a uť se, co aramejský Lavan zamýšlel udělat našemu otci Jakobovi. Oproti faraonovi, jehož nařízení se vztahovalo jenom na děti mužského pohlaví, přál si Lavan vymýtit od základu vše.“ Téhle větě, jež je citována z Pesachové hagady – a evidentně se zakládá na naší sidře –, lze porozumět jen velmi těžko.

Zprv: V Hagadě se jedná o komentář k větě, jak je psána v Páté knize Mojžíšově, *Arami oved avi*. Většina komentátorů však poukazuje na fakt, že smysl věty v 5M 26,5 zní: „můj otec byl bloudící Aramejec“, což poukazuje buď na Jakova, který uprchl do Aramu (tedy Sýrie, do Charanu, kde žil Lavan), nebo na Avrahama, který opustil Aram, neboť poslechl Boží výzvu, aby se vydal na cestu do země Kenaán. Neznamená určitě: „Aramejec (tedy Lavan) ničil mého otce.“ I když ji několik komentátorů takto vykládá, je to zřejmě jen proto, že tato věta se vyskytuje v Hagadě.

Zadruhé: Nikde v naší sidře nevidíme, že se Lavan skutečně snažil Jakoba zničit. Podvedl ho, to ano, snažil se ho vykořisťovat a pronásledoval ho, když utekl. Když už ho málem chytil, zjevil se mu ve snu Hospodin a řekl mu: „Střež se mluvit s Jakovem v dobrém nebo ve zlém.“ (1M 31,24) Když Lavan Jakobovi vyčte, že uprchl a ukradl mu stáda, Jakov odpověděl: „To, co mám, mi patří za dvacet let v tvém domě, kdy jsem ti sloužil, čtrnáct let za tvé dvě dcery a šest let za tvůj brav, a ještě jsi mi desetkrát změnil mzdu!“ Všechno svědčí o tom, že se Lavan k Jakobovi choval ohavně, zacházel s ním jako s neplaceným dělníkem, otrokem, ale nelze říct, že by se ho snažil „zničit“ – tedy zabít ho, jako se faraon snažil vybit všechny židovské chlapce.

Zatřetí: Hagada a sederové vyprávění, z něhož pochází zmíněná věta, mluví o tom, jak Egypťané zotročili Izraelity a pomalu je vyhlazovali,

SIDRA PRO TENTO MĚSÍC

Sisto Badalocchio: *Jakov a Lavan*, 1607.

a o tom, jak Hospodin Židy zachránil od smrti a vyvedl je z otroctví. Proč se tedy v Hagadě hovoří o tom, že faraonovy příkazy vlastně nebyly úplně nejhorší a že Lavan byl ještě krutější? Jako by to nedávalo smysl – ať už z pohledu Hagady nebo ve vztahu ke skutečným faktům, jak je zaznamenává biblický text.

Jak tomu tedy máme rozumět?

Snad takto: Lavanovo chování je základem antisemitským modelem. Hagada nenaráží tolik na to, co Lavan Jakobovi udělal, ale na to, k čemu jeho přístup vedl.

Zpočátku se Lavan chová, jako by byl Jakovův přítel. Nabízí mu útočiště, když prchá před Ezauem, který přísahal, že Jakova zabije. Ukáže se, že Lavan není až tak ochotný pomoci, že jedná spíše ve vlastním zájmu. Jakov pro něj pracuje sedm let, aby získal Rachel. O svatební noci mu však Lavan podstrčí Leu, takže aby se konečně mohl oženit s Rachel, pracuje dalších sedm let. Když se Rachel narodí chlapec Josef, Jakov chce odejít, ale

Lavan nesouhlasí. A tak Jakov odpracuje dalších šest let. Pak si uvědomí, že situace už je nesnesitelná: Lavanovi synové ho obviňují, že zbohatl na Lavanův úkor, a Jakov cítí, že sám Lavan začíná být nepřátelský. Rachel i Lea souhlasí: „Cožpak nás nepokládá za cizí, když nás prodal a naše peníze projedl?“ (1M 31,15)

Jakov si uvědomí, že Lavana nedokáže ničím přesvědčit, aby ho propustil. Musí tedy utéct. Lavan ho pronásleduje, a kdyby se mu nezjevil ve snu Hospodin, je jisté, že by Jakova chytil, donutil k návratu a po zbytek života by pro něj musel zadarmo pracovat. Nazítí ráno řekne Lavan Jakobovi: „Ty dcery jsou mé dcery, ty děti jsou mé děti, ten brav je můj brav a všechno, na co se podíváš, je moje.“ (1M 31,43) Ukáže se, že všechno, co tak okázale daroval Jakobovi, mu doopravdy nedal a považuje to stále za své.

Lavan zachází s Jakovem jako se svým majetkem. Jako by pro něj nebyl člověkem, jako by neměl žádná práva, svobodnou vůli. I když dal Jakobovi dcery, tvrdí, že patří jemu. I když uzavřel s Jakovem smlouvu týkající se dobytka, jímž měl Jakobovi platit, stejně tvrdí: „Ten brav je můj.“

Lavana rozčiluje, že Jakov si celou dobu udržel důstojnost a vnitřní svobodu. Ano, Lavan ho podvedl, když mu nedal milovanou Rachel, ale Jakov pracoval tak dlouho, až ji získal. Ano, musel pracovat zadarmo, ale nevzdal se a využil svou znalost plemenění a navrhl dohodu, díky které mohl získat dobytek a žít početnou rodinu. Kdyby nemusel volit úskok, jednal by na rovinu, takhle musel chytrostí zvítězit nad velmi lstivým nepřitelem.

Lavan je první antisemita. Po všechna staletí Židé prchali před lidmi jako Ezau, kteří je chtěli zabít. Nacházeli pomoc v zemích, které je přijaly, ale žádaly za to od nich daň. V Židech viděly lidi, kteří jim pomohou zbohatnout. Židé si ale chtěli zachovat svou důstojnost a nezávislost. Hostitelská společnost se proti nim nakonec obrátila – prohlásila, že ji Židé vykořisťují.

Když byli Židé úspěšní, obvinila je z krádeže: „Ten brav je můj brav! A všechno, na co se podíváš, je moje!“ Domácí lidé zapomněli, čím vším Židé přispěli k jejich rozvoji. Skutečnost, že si Židé zachovali nezávislost a sami také prosperovali, vzbuzovala nejen závist, ale také nenávisť. Být Židem se stalo nebezpečné.

Lavan byl první, u koho se tyto příznaky projeví. A opakovaly se v Egyptě po smrti Josefově, pak za Řeků a Římanů, poté ve středověkých křesťanských a muslimských říších, v evropských národech v 19. století a na počátku 20. století a po ruské revoluci.

V knize *Svět v plamenech* dokazuje americká právnička Amy Chuová, že hostitelská společnost k nápadně úspěšné menšině cítila vždy etnickou nenávisť. Stává se tak, pokud jsou splněny tři podmínky: 1) Nenáviděná skupina je menšina, kterou lze beze strachu napadnout. 2) Tato menšina musí být úspěšná, jinak by jí lidé jen pohrdali a nevzbuzovala by nenávisť. 3) Musí se něčím nápadně odlišovat, jinak by si jí ostatní nevšimli. Židé odjakživa splňovali všechny tři podmínky.

A vše začalo, když Jakov sloužil u Lavana: Jakov byl v menšině, byl úspěšný a byl nápadný – stačilo se podívat na jeho stáda.

To, co čteme v Hagadě, je nyní jasnější: zatímco faraon byl jen dočasným nepřítelem, lidé jako Lavan existují v každé době. Jak poznamenává Amy Chuová, v tomto kontextu je Izrael nápadně úspěšnou menšinou na Blízkém východě. Nějak se stalo, že maličká země bez přírodního bohatství je nápadně úspěšnější než její mocnější a na nerosty bohatší sousedé. Výsledkem je, že ji všichni nenávidí.

Je-li Lavan věčným příkladem nenávisť vůči úspěšné menšině, pak je Jakov věčným modelem lidské schopnosti přežít nenávisť druhých. Tímto zvláštním způsobem se Jakov stává hlasem naděje, že nakonec nezvítězí nenávisť, ale svoboda.

(Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.

Biblické citáty jsou převzaty z překladu rabína K. E. Sidona.)

BOHOSLUŽBY v pražských synagogách – listopad 2015

Staronová synagoga

6. 11. pátek	večerní bohoslužba	16.13 hodin
7. 11. sobota	CHAJE SARA 1M 23,1–25,18 hf: 1Kr 1,1–31 mincha	15.50 hodin
	konec šabatu	17.21 hodin
12. 11. čtvrtek	1. den Roš chodeš kislev	
13. 11. pátek	2. den Roš chodeš kislev večerní bohoslužba	16.03 hodin
14. 11. sobota	TOLEDOT 1M 25,19–28,9 hf: Mal 1,1–2,7 mincha	15.40 hodin
	konec šabatu	17.12 hodin
20. 11. pátek	večerní bohoslužba	15.54 hodin
21. 11. sobota	VAJECE 1M 28,10–32,3 hf: Oz 12,13–14,10 mincha	15.35 hodin
	konec šabatu	17.05 hodin
27. 11. pátek	večerní bohoslužba	15.48 hodin
28. 11. sobota	VAJŠLACH 1M 32,4–36,46 hf: Abd 1,1–21 mincha	15.30 hodin
	konec šabatu	17.00 hodin
4. 12. pátek	večerní bohoslužba	15.43 hodin
5. 12. sobota	VAJEŠEV 1M 37,1–40,23 hf: Am 2,6–3,8 mincha	15.30 hodin
	konec šabatu	16.57 hodin

V sobotu šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

Vysoká synagoga

*Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,
mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.*

Jeruzalémská synagoga

*Bohoslužby se konají každou sobotu od 8.50 hodin.
Páteční večerní bohoslužby zde budou 6. 11. v 16.10 hodin
a 20. 11. v 15.50 hodin.*

Výjma uvedených se zde večerní bohoslužby nekonají.

Bejt Simcha

(Maiselova 4, Praha 1)

*Kabalat šabat každý pátek od 18.00 hodin.
Úvod do judaismu každé úterý od 19.45 hodin.*

**Pietní akt k 75. výročí tragédie lodi Patria
se bude konat v neděli 8. listopadu ve 14.30 hodin
na Novém židovském hřbitově v Praze.**

V ČEM BYLA MORAVA UNIKÁT

Rozhovor s historikem Michaelem L. Millerem

Michael L. Miller. Foto archiv CEU.

Americký historik Michael L. Miller je profesor programu Nationalism Studies na Středoevropské univerzitě (CEU) v Budapešti. Doktorát získal na Kolumbijské univerzitě, kde se zabýval židovskou a středoevropskou historií. Jeho výzkum se soustřeďuje na vliv národnostních konfliktů na náboženský, kulturní a politický vývoj střední Evropy v 19. století. Je autorem práce *Rabbis and Revolution: Jews in Moravia in the Age of Emancipation*, jež vyšla roku 2011 v nakl. Stanford University Press a nyní vychází česky pod názvem *Moravští Židé v době emancipace* v nové knižní řadě *Židé – dějiny – paměť* v Nakladatelství Lidové noviny v Praze.

Původně jste začal studovat egyptologii. Co vás vedlo ke změně oboru?

Obor jsem změnil několikrát. Nejprve jsem studoval egyptologii, protože mě vždycky zajímal starověk, pak jsem začal s archeologií, ale po roce studia jsem si uvědomil, že mě to nudí. Strávil jsem léto 1989 v Izraeli a viděl jsem, jak zdoluhavá a pomalá to je práce. V Izraeli jsem si také uvědomil, že mě daleko víc zajímá moderní historie a židovská historie. Po návratu na fakultu jsem si vybral kurz Evropa po druhé světové válce a na podzim 1989 jsem se pustil do moderní historie. Byla to neuvěřitelná doba – učili jsme se třeba o Chartě 77 a vzápětí jsem četl o Havlovi na předních stránkách novin. Historie se mi změnila před očima a mně připadalo nejzajímavější to, co se dělo za železnou oponou. Pak přišel říjen a listopad, železná opona padla. A v létě 1990 jsem jel se svou matkou poprvé do Československa.

Vaše rodina z této oblasti pochází?

Ne, jsme Litvaci. Matčina rodina pochází z Polska a Běloruska, tedy území tehdejší Litvy, otcova z Ruska. Když jsme přijeli do Prahy, potkal jsem kolegu z naší školy, který v Praze učil angličtinu. A tak jsem si řekl, že se sem vrátím, až dostuduji.

Což se stalo v únoru 1992, přijelo nás sem asi třicet přes organizaci Education for Democracy. Dorazili jsme do Vídně a odtud autobusem do Piešťan. Tam nás za dva dny naučili, jak učit angličtinu, a zaslali nás po různých místech. Vybral jsem si Prievidzu na středním Slovensku, dorazil jsem tam v únoru, a celý první měsíc jsem se snažil odjet zase pryč, protože se tam vůbec nic nedělo. Ale nakonec jsem se s pár lidmi spřátelil a na Pesach jsem vyrazil do Galanty. Tehdy tam byla celkem čilá obec, pozval mě k sobě Adolf Schulz, strávil jsem tam oba sedery a na další „třetí“, seder jsem se vydal do Bratislavy a vedl tam společnou večeři na obci v Kozí ulici. Seznámil jsem se s Peterem Salzmanem, zpátky v Prievidze jsem se seznámil s rodinou Becků, což byli Židé, a trošku mě „adoptovali“.

Jak vznikl váš zájem o moravskou komunitu?

Na Slovensku jsem strávil dva roky, pak jsem se vrátil na univerzitu a začal studovat na Ph.D., tentokrát jsem se chtěl zaměřit na oblast nějakým způsobem spojenou s habsburským mocnářstvím. Líbila se mi různorodost monarchie, jazyková rozmanitost, a co se týče Židů, bylo v ní tolik extrémů, od nejvíce asimilovaných po nejultraortodoxnější. Zajímaly mě národnostní konflikty, přechod od tradiční společnosti k moderní, krize tradiční společnosti a co to s sebou neslo. Tehdy jsem uměl hebrejsky a jidiš, německy a do určité míry slovensky. Vlastně jsem nejprve chtěl psát o vztazích Židů a státu v Praze v 18. a 19. století. Pak jsem strávil nějaký čas v Jeruzalémě a Michael K. Silber, profesor na Hebrejské univerzitě, mi navrhl, abych se věnoval moravské židovské komunitě. Poslední zásadnější knihu o historii moravských Židů napsal Hugo Gold a vyšla v roce 1929. Není to vůbec špatná práce, zabývá se místními záležitostmi, životy rabinů a vůdců obcí, židovskými památkami, historií židovského osídlení. Tehdy ostatně neexistovalo ani moc prací o dějinách českých Židů, bylo to ještě před Kievalovou studií i před prací Tomáše Pěkného.

Co vás na historii moravské komunity zaujalo?

Hlavně to, že se jednalo o decentralizované obce se silnými rabináty, s ješivami, které přitahovaly studenty z širokého okolí, se zajímavými rabíny, kteří patřili k předním osobnostem svých generací. Například v půli 19. století zastával úřad moravského zemského rabína několik let Samson Raphael Hirsch, známý hlavně jako rabin frankfurtský. Zaujalo mě i to, že na Moravě působil Jakob Frank a že se tu šířilo šabatiánství.

Morava neměla jedno hlavní významné město a hlavní židovskou obec, jako byla Praha v Čechách, ale existovalo tam několik menších obcí, ale ty byly dost velké na to, aby měly svůj výrazný charakter: Mikulov, Boskovice, Třebíč, Holešov, Prostějov, zkrátka desítky významných obcí, kde žila spousta židovských rodin a alespoň do poloviny 19. století tam panoval opravdu bohatý židovský život. Je to zajímavé i proto, že na Moravě, i když nebyla nějak nepřátelštější k Židům než Čechy, se mnohem přísněji dodržoval třeba familiantský zákon, podle kterého se směl oženit a mít rodinu jen nejstarší syn v rodině.

Proč to tak bylo?

Na Moravě si familianty hlídala každá obec. V Čechách počet familiantů určovaly jednotlivé okresy, takže měly menší přehled. V Čechách se také snáze dosahovalo výjimek, nějakým způsobem bylo snadnější se oženit, i když člověk neměl familiantské číslo. I podmínky povolení k pobytu byly na Moravě přísnější. Mě zajímalo hlavně to, co se na Moravě dělo po roce 1848, co se stalo s tím bohatým židovským životem, který podléhal přísným omezením, když se ty podmínky uvolnily. Hirsch varoval před tím, aby svoboda neznamenala pro Židy konec jejich židovství, aby se židovský obecní život „při prvním paprsku svobody nezhroutil“.

To se také téměř stalo. Jakmile se Židé emancipovali, odešli ze svých komunit, jak nejrychleji to šlo. Šli do Brna a Olomouce, ale hlavně do Vídně a Pešti. Na konci 19. století se z Vídně stává největší moravská židovská obec, žije tam více moravských Židů než v Brně či Ostravě.

Rok 1848 doprovázel také růst nacionalismu a protizidovské bouře. Jak to vypadalo z vašeho pohledu na Moravě?

V půli 19. století nebyl český nacionalismus na Moravě tak silný. V knize zmiňuji obrozenecký spolek Slovanská lípa – měl řadu poboček po Čechách, ale na Moravě jen v Brně. Na Moravě byl mnohem silnější zemský patriotismus, což znamenalo,

že obyvatelé Moravy se cítili daleko více součástí země, vlasti než českého nebo německého národního hnutí. Vyšší střední třída a inteligence mluvily německy. V Čechách byli Židé neustále vtahováni do česko-německých sporů a čím dál častěji označováni za Němce (či za jejich sympatizanty), na které pak Češi útočili.

Proměny probíhaly na Moravě mnohem pomaleji. Už v roce 1861 je pražská radnice česká, zatímco moravská města jako Brno zůstávají spíše německá. Německý nacionalismus na Moravě měl ovšem mnohem mírnější, liberálnější podobu než třeba v Sudetech. A pak tu byla jedna důležitá věc: německé nacionální hnutí a nacionální strany stály na Moravě především na Židech, což byl velký rozdíl třeba od Rakouska, ale i Čech. Ve volbách tyto strany usilovaly o židovské hlasy, nemohly prosazovat nějakou rasovou zášť – to by přišly o voliče. Svou roli hrála také místní šlechta.

Jak tyto změny prožívala židovská inteligence? Tvořila se nějaká moravská židovská identita?

Těžko zobecňovat, záleželo na místě. Pokud jste byl moravský Žid a žil v Brně nebo Mikulově a toužil po univerzitním vzdělání, byla nejbližší možností skutečně Vídeň, pak teprve Praha. Jihozápadní Morava byla vnímána spíše jako předměstí Vídně, což bylo centrum říše, živé město, se kterým se žádné jiné nemohlo měřit. Existují krásné paměti Josepha Wechsberga nazvané *Vídeň, jak jsem ji znal*. Wechsberg pocházel z Ostravy a vzpomínal, jak jako dítě jezdil s matkou na týden do Vídně – a tam se odehrával ten pravý a zajímavý život.

Kdybyste měl shrnout důsledky židovské emancipace pro moravskou komunitu, co byste řekl?

Zaprve velká část těch 52 moravských židovských obcí, které byly po staletí jádrem židovské života, se začala umenšovat nebo mizet. A i z těch významných, jako byl Mikulov, tradiční centrum rabínskému životu na Moravě, lidé odcházeli. Na významu z židovského hlediska začaly masově nabývat Vídeň, pak Brno, Olomouc a kvůli průmyslovému rozvoji Ostrava. Dalším důsledkem je proměna typických židovských povolání: do roku 1848 platila pro Židy řada omezení, když byla zrušena, Židé studovali na právníky, lékaře, pronikali do průmyslových odvětví, do obchodu. Stěhovali se i do míst, kde dříve žádná židovská obec nebyla.

Moravským unikátem je politická židovská obec. Židovské obce měly před ro-

kem 1848 svou náboženskou i politickou autonomii, měly své soudy, pravomocně spadaly pod místní šlechtu, v Mikulově třeba pod Dietrichsteiny, v Prostějově pod Lichtensteiny. Po roce 1848 se měli Židé stát součástí většinového systému, splynout s jeho institucemi.

Proti tomu ale protestovali především křesťané, kteří tvrdili, že jim Židé vezmou majetek nebo že se křesťané budou muset starat o židovské chudé. Kvůli tomu a řadě protizidovských nepokojů v roce 1850 nakonec zůstalo mnoho obcí odděleno a mělo i své politické židovské subjekty s volenými úředníky a starostou. To byl případ Uherského Brodu. Při zemských volbách ale Židé volili do městských (nikoli do venkovských) zastupitelstev, a tak na židovských hlasech záleželo.

Liší se nějak anglické a české vydání vaší knihy?

Česká edice má krásný obrazový doprovod z archivu Židovského muzea v Praze, jedná se o vylepšenou verzi originálu.

Jste vedoucím programu o nacionalismu na Středoevropské univerzitě v Budapešti. Řekl byste o univerzitě a jejich studentech pár slov?

Jak asi víte, jedná se o americkou univerzitu, která má kromě americké také svou maďarskou akreditaci v Budapešti. Studují na ní lidé z celého světa, nejvíce ze střední Evropy, ale jsou zastoupeny všechny země, ve svých kurzech mám lidi i z Japonska, Íránu, Kanady, Francie – a jednoho studenta z Olomouce. Vznikla roku 1991, a to i v Praze a je velká škoda, že se tu neudržela. Byla to údajně práce Václava Klause, tehdejšího premiéra, který projektu nepřál, protože si ho naopak přál prezident Václav Havel. Slyšel jsem verzi, že Soros a Klaus si nepadli do oka a měli na vývoj středoevropského prostoru rozdílné představy. Když tedy padla zmínka o další existenci Středoevropské univerzity v Praze, Klaus prý opáčil: „Proč tu mít Středoevropskou univerzitu? Nejsme střední Evropa, my jsme západní Evropa!“ A bylo to.

Ted' by možná řekl, že jsme Evropa východní. Co lze na CEU studovat?

Humanitní a sociálně vědné obory. Vznikla na ní řada kateder, které za komunismu buď vůbec neexistovaly, nebo byly vyučovány velmi ideologicky, jako historie a ekonomie. K novým oborům patří třeba gender studies nebo environmentální studia a studium nacionalismu, které vzniklo původně v Praze. Lidé si představovali, že s pádem komunismu zmizí i nacionalis-

mus jako přežitek, a tak se dost divili, že se tak nestalo a že navíc v poslední době zažíváme nejen jeho návrat, ale také jeho vzrůst.

Působíte také v programu židovských studií.

Židovská studia jsou specializace, která se studuje v rámci oboru historie nebo nacionalismu. Jako samostatná specializace vznikla v roce 2001, ale už předtím jsme měli řadu přednášek a aktivit spojených s židovskou historií. Židovská studia, která vznikla v 90. letech na univerzitě v Budapešti a v Praze, se do značné míry soustřeďují na biblické a starověké dějiny a na jazyk, starou hebrejštinu a aramejštinu. Řada studentů ale nemá síly a trpělivost věnovat se tolik jazykům, ale zajímá je židovská historie a kultura. Naším studentům nabízím studium židovské historie s důrazem na období od Francouzské revoluce po moderní dobu, na problémy integrace a asimilace a antisemitismu.

Pozorujete v každodenním životě vzrůst nacionalismu v Maďarsku?

Žiji tam už patnáct let a lidé, které znám, jsou velmi hrdí na svou zem a její příspěvek ke světové kultuře. Ale neprovozují agresivní nacionalismus, který se projevuje teď. Za těch patnáct let došlo k velkému posunu – v akademických kruzích, v médiích i ve veřejném prostoru. Hodně se mluví o Trianonské mírové smlouvě z roku 1920, o tom, jak byla „nespravedlivá“ k Maďarům, a o dalších „nespravedlnostech“ 20. století. Horthyho vnímá řada pravicových politiků jako kladnou postavu, to samé se děje s ještě kontroverznějším Bálintem Hómanem, antisemitským ministrem školství, který byl za válečnou proněmeckou aktivitu po válce odsouzen na doživotí a teď na jaře ho maďarský městský soud rehabilitoval.

Historie se přehodnocuje způsobem, jenž budí strach. Stavějí se pomníky pravicovým nacionalistickým politikům nebo takové, které vnímají Maďarsko jako nevinnou oběť nacistické okupace. To je případ pomníku na náměstí Svobody, který vzbudil velkou nevoli u židovské obce, neboť nezohledňuje fakt, že hlavními oběťmi německých a maďarských nacistů byli Židé. Pak vzniklo Muzeum teroru, které se soustřeďuje na hrůzy způsobené komunisty a méně na to, co se dělo za druhé světové války. Mnoho lidí to vidí jako pokus relativizovat, co se stalo s Židy, a portrétovat dobu komunismu jako horší, než byly nacismus a fašismus. Tento nový výklad historie se objevuje i v učebnicích.

(pokračování na str. 9)

BÝT ŽIDEM VE STŘEDNÍ EVROPĚ

Čtvrtá konference Pražského centra židovských studií

V půli října se v Praze v Clam-Gallasově paláci konala již čtvrtá mezinárodní konference Pražského centra židovských studií. Jak se ukázalo, letošní téma „Být dnes Židem ve střední Evropě“, zahrnovalo rozmanité příspěvky, zabývající se charakterem současné židovské identity a kultury, antisemitismem, rekonstrukcí postkomunistických komunit a jejich problémy ve vztahu k větší společnosti až po utečeneckou vlnu. V jednom textu nelze popsat všechny příspěvky, a tak se k některým vrátíme v samostatných článcích.

VIRTUÁLNÍ ŽIDOVSTVÍ

Zatímco historik **RAPHAEL VAGO** z Telavivské univerzity se snažil vyjádřit, do jaké míry lze dnes ještě hovořit o „stavu myslí“, který by zahrnoval „střední Evropu“ a její Židy a zda ještě platí slova maďarského spisovatele Györgyho Konráda: „být Středoevropan znamená brát rozmanitost jako hodnotu“, známý polský novinář **KONSTANTY GEBERT** rovnou prohlásil, že nic takového jako středoevropská židovská kultura již neexistuje. To, co se za ni vydává, jsou podle něj práce (hudba, divadelní kusy či knihy), které většinou produkují Nežidé pro nežidovské publikum a samotní Židé v nich vystupují jako historická zvláštnost, navíc povětšinou spjatá se zkušeností šoa, nebo jako zástupný model pro univerzální problémy. Jako příklad uvedl oblíbený festival židovské kultury v Krakově, kde se sobotní koncert židovské hudby konal ještě před koncem šábesu, takže ti Židé, kteří se ho účastnili a chtěli držet šábes, museli v podstatě utéct. Gebert též připomněl, že většina židovských tvůrců tohoto regionu se nijak neztotožňuje s židovskou obcí a jejich židovství u nich nehraje žádnou roli. „Tam kde není živá obec, nemůže existovat ani živá židovská kultura,“ prohlásil.

Americká autorka a novinářka **RUTH ELLEN GRUBEROVÁ** se po více než čtvrtstoletí zabývá stavem židovských památek v Evropě. Je autorkou knihy *Virtually Jewish: Reinventing Jewish Culture in*

Europe (2002), přičemž termín „virtuálně židovský“ používá podobně jako K. Gebert – pro místo, kde se už Židé příliš nevyskytují. Gruberová ovšem oceňuje snahu o rekonstrukci židovských památek v postkomunistických zemích a edituje důkladně informativní web *jewish-heritage-europe.eu*, který podává informace o minulosti a současnosti židovských obcí ve 48 zemích. **ANDRÁS KOVÁCS**, který vyučuje na Středoevropské univerzitě v Budapešti (v programu o nacionalismu), se na základě svých výzkumů a dotazníků pokusil definovat, jaký je charakter současných maďarských Židů. V rámci celkové populace je pokládá je za průměrně liberálnější a vzdělanější část, jejich ztotožnění s tradicemi židovskými hodnotami (tedy náboženstvím, kulturou, jazykem) však považuje za slabé, a tudíž pro budoucnost nepřilíš nadějně.

I historik **MICHAEL L. MILLER** z téže univerzity (viz rozhovor na stranách 6–9) považuje maďarské (lépe řečeno budapeštské) Židy za lidi, kteří se oficiální komunitě a synagoze vyhýbají, ale zmiňuje též část generace narozené v letech 1945–1967, která se o tom, že jsou Židé, dozvěděla až v dospělosti, ale o to usilovněji se pak o svoji identitu zajímala, a poté generace ještě mladší, dnešních třicátníků. Ti se často vracejí k dodržování židovských rituálů, ale přesto zůstávají spíše sekulárními či etnickými Židy než židy ve smyslu náboženském.

Historik **CHAIM FIREBERG** z Telavivské univerzity porovnával antisemitské projevy a pocity ohrožení Židů ve čtyřech evropských zemích – v Británii, Francii, Maďarsku a v Lotyšsku. Na základě průzkumů zjistil, že ačkoli jak ve Francii, tak Velké Británii v nedávných letech rapidně vzrostl počet útoků na Židy, pocity místních Židů se liší: britští Židé se necítí ohroženi a důvěřují vládě, že je na jejich straně, zatímco ti francouzští mají pocit, že míra antisemitismu už je nesnesitelná, přestává mít souvislost se situací na Blízkém východě

a vláda je až tolik nepodporuje. Židé v Lotyšsku, zemi, kde jde dezinterpretace válečné historie ruku v ruce s množícími se protižidovskými útoky, se sice cítí ohroženi, ale nechtějí odsud odejít, neboť cítí politickou podporu a vůli po nápravě, zatímco maďarští Židé jsou postojem své vlády rozčarováni a o odchodu do zahraničí často uvažují.

NACIONALISMUS A SOUPEŘÍCÍ MUČEDNICTVÍ

Politolog **RAFAL PANKOWSKI** charakterizoval ožívání antisemitské ideologie v současných kampaních nacionalistických hnutí (především Národní radikální tábor, Obóz Narodowo-Radykalny, a Všepolská mládež, Młodzież Wszechpolska), které se zásadně podílejí na xenofobní náladě a nynějších demonstracích proti běžencům. Tyto projevy se obracejí proti veškerým znakům „jinakosti“ – tedy i Židům. R. P. hovořil také o situaci na polských fotbalových stadionech, o chuligánech, kteří tu skandují antisemitské a rasistické slogany (viz rozhovor na str. 16).

Politolog a publicista **MICHAEL SHAFIR** z největší rumunské univerzity Babeş-Bolyai ve městě Kluž, který žil v letech 1995 až 2005 v Praze a pracoval v rozhlasové stanici Radio Free Europe/Radio Liberty, je autorem řady publikací, mj. o trivializaci holokaustu v postkomunistické Evropě. Tomuto tématu se věnoval i ve svém příspěvku: hovořil o problému „soupeřícího mučednictví“ či „zatemňování holokaustu“ (*holocaust obfuscation*), který se odehrává v pobaltských republikách (především v Litvě), v Polsku a Maďarsku. Spočívá ve snaze smýt podíl vlastních občanů na vyhlazování Židů během nacismu a ve zdůrazňování utrpení těchto národů během let stalinismu. V této verzi historie jsou si vzhledem k prožitému utrpení všichni rovni.

Prezident Federace židovských obcí v Maďarsku (Mazsihisz) **ANDRÁS HEISLER** seznámil účastníky konference s průběhem ostrého konfliktu mezi židovskou komunitou a představiteli vlády premiéra Viktora Orbána, jenž se odehrával v letech 2013–2014 v souvislosti s přípravou a průběhem akcí k 70. výročí holokaustu v Maďarsku. Hovořil o snaze očistit válečnou minulost – generála Horthyho a lidi spjaté s jeho vládou –, o s ní spojené „válce soch“, tedy o vztýčování kontroverzních pomníků. Jedná se hlavně o sochu, která stojí na budapeštském náměstí Svobody a zpodobňuje Maďarsko jako archanděla

Obálka knihy *Virtually Jewish*.

Gabriela, na kterého se snáší se svými parátý orel – Německo. Socha nese nápis „Na paměť obětem“ a datum 1944. „To je celé špatně,“ podotýká A. Heisler, „jako by druhá světová válka a holokaust začaly pro Maďarsko až rokem 1944 a předtím se nic nedělo.“ Spor se vedl a vede také kvůli památníku dětským obětem šoa, tzv. Domu osudů, plánovaném v bývalé nádražní budově Józsefváros v někdejší židovské čtvrti. Komunita protestovala jednak proti názvu památníku, který naznačoval, že deportace dětí byly jejich „osudem“ a nikoli výsledkem rozhodnutí konkrétních lidí, a jednak proti pojetí celého muzea, jež by mapovalo průběh holokaustu až od nacistické okupace země, tedy od března 1944, a nezachycovalo předchozí protizidovskou perzekuci nařízenou vládou generála Horthyho. Maďarské Židy v jejich protestu podpořily i mezinárodní židovské organizace a ústy velvyslanců představitelé demokratických vlád.

V současnosti nastal jakýsi „klid zbraň“, Maďarsko předseda Mezinárodní aliance památky na holokaust (IHRA) a Or-

Kontroverzní památník na budapeštském náměstí Svobody. Foto archiv.

bánova vláda přislíbila státní podporu na opravu židovských památek a hřbitovů.

Za varšavskou komunitou promluvila její předsedkyně ANNA CHIPCZYŃSKÁ: ve svém příspěvku nastínila problémy, s nimiž se židovští představitelé setkávají při snaze restituovat zanedbané židovské hřbitovy a ochránit je před totální zkázou či před tím, aby byly zastavěny; konkrétně hovořila o hřbitově v Białystoku, v Kaliszi a starém hřbitově ve Varšavě.

Za Federaci ŽO v České republice promluvil TOMÁŠ KRAUS. Na rozdíl od svých kolegů z Polska a Maďarska spolupráci s českou politickou reprezentací (současnou i těmi minulými) chválil a dobře hodnotil i spolupráci s katolickou církví ve společné snaze o restituci církevního majetku.

BĚŽENCI A ŽIDÉ

Z dalších příspěvků zmiňme ty, které souvisely se současnou utečeneckou krizí. Mgr. ZBYNĚK TARANT informoval o rozsahu muslimské komunity v ČR: její počet nelze přesně uvést, odhady se pohybují v rozmezí od 1900 po 13 či 19 tisíc a jedná se hlavně o lidi z bývalých sovětských republik, z arabských zemí, z Bosny a Hercegoviny a o Palestince. Tarant zmínil protižidovské projevy muslimů v ČR, které se odehrávají hlavně na webových stránkách, ale současně vybědl k opatrnosti vůči hnutím, která sice vyjadřují podporu Izraeli, ale zároveň podněcují nenávisť k běžencům (Islám v Čechách nechceme).

Závěrečný panel patřil velvyslanci Rakouské republiky v ČR FERDINANDU TRAUTMANSDORFFOVI, velvyslanci ČR v Izraeli IVO SCHWARZOVÍ, izraelskému velvyslanci v ČR GARYMU KORENOVI a bývalému izraelskému velvyslanci v Polsku CVI RAV NEROVI.

Jichž debata nastínila řadu otázek a problémů, na které nelze v současné době odpovědět, a pokud, jsou výhledy pro Evropu a její budoucnost spíše pesimistické. Diplomáté hovořili o krizi hodnot a krizi evropanství, která může tvář v tvář neřízené utečenecké vlně vyvolat návrat ke starým tradičním hodnotám a vyústit (jak už se v řadě zemí a s podporou politiků děje) v nacionalismus a xenofobii. F. Trauttmansdorff

mluvil o tom, jak příliv běženců zvládají v Rakousku – v menším počtu je umísťují po celé zemi a rodiny okamžitě integrují do rakouských komunit a institucí, přičemž rizikovou skupinu (mladé muže ve věku 18–35 let) se snaží monitorovat. Za židovskou stranu vyjádřil protichůdné pocity Cvi Rav Ner – jako Židé nemůžeme být lhostejní k utrpení druhých, kteří prchají před nelidskými podmínkami (sám Stát Izrael přijal dva tisíce zraněných Syřanů), ale současně tento příliv muslimských běženců ze zemí, kde se lidem od malička dostává pod kůži antiizraelská a antisemitská propaganda, může dříve či později znamenat hodně velký problém a konec Evropy, jakou známe dnes.

A. MARXOVÁ

V ČEM BYLA MORAVA UNIKÁT

Rozhovor s historikem
Michaelem L. Millerem

(dokončení ze str. 7)

Ozývají se proti tomuto vývoji nějaké hlasy? A účastní se debaty také lidé ze Středoevropské univerzity?

Jsou to hlasy stále slabší liberální opozice. Ano, lidé z univerzity, hlavně díky rektoruvi profesoru Johnu Shattuckovi, se snaží projevit svůj nesouhlas s jednáním vlády. Posledních pár let univerzita organizuje různé akce, nyní to je program Hranice demokracie, který zkoumá orbánovské pojetí demokracie, moji kolegové často hovoří na různá témata, ke sporným novým památníkům se často vyjadřuje kolegyně historička Maria M. Kováčsová.

Jak ovlivňuje politickou scénu situace s utečeneckou vlnou?

V srpnu a září dorazily do Budapešti tisíce lidí, které premiér Orbán označil jako migranty, nikoli uprchlíky a udělal vše pro to, aby v zemi nechtěli zůstat. Nechal vztyčit maďarsky psané xenofobní billboardy o migrantech, kteří kradou naši práci a podřívají naši kulturu, nechal vybudovat plot na hranici se Srbskem a navádí běžence přímo do Rakouska a Německa. Jinak se zachovali liberálně smýšlející lidé, kterým je uprchlíků líto, vidí v nich lidské bytosti, které prchají před válkou. Ti vyrazili na nádraží a přinesli jídlo a šaty, lidé z naší univerzity vybudovali staniště s bezdrátovým připojením pro mobilní telefony. Je vidět, že krize s uprchlíky vyvolala to nejhorší v Orbánově vládě, ale to nejlepší, co je ukryto v lidech. Není to většina Maďarů, ale je to lidsky smýšlející aktivní skupina.

Jak myslíte, že tato vlna běženců ovlivní další vývoj nacionalismu v Evropě?

Mohu mluvit jen za Maďary. Orbánovi a straně Fidesz klesala během roku kvůli korupčním skandálům a dalším věcem popularita, ale neohrožovala je levice, ale pravice, strana Jobbik. Jeden z důvodů, proč Orbán používá tak xenofobní slovník, je ten, že ví, jak získat pravcové voliče. A je to tak – za poslední dva měsíce popularita Fidesze stoupá, neboť Orbán hraje na nacionalistickou strunu. Orbán je asi výjimečný tím, jak je otevřeně xenofobní, ale myslím, že vyjadřuje i pocity řady lidí v Polsku nebo v České republice a na Slovensku. Řekl bych, že tam panují podobné protiuprchlické nálady.

ALICE MARXOVÁ

ODRAZ SLUNEČNÍCH PAPRSKŮ

Výstava Viktora Munka v Brandýse nad Labem

Do konce listopadu je na náměstí v Brandýse nad Labem v Oblastním muzeu Praha-východ otevřena výstava obrazů a kreseb Viktora Munka. Malíř V. Munk (1928–1997) se tak díky péči rodiny a ochotě kurátorky expozice Boženy Vachudové a ředitelky muzea paní Hany Závorkové pomyslně vrací do míst, kde s rodiči a sourozenci prožil pěkné dětství a část dospívání.

RODINA

Rodina Munkových patřila ke spíše asimilovaným Židům, do zdejší synagogy chodila jen na Vysoké svátky, kdy se templ zcela zaplnil místními (asi padesáti) souvěrci i Židy z okolních vesnic. Tatínek, advokát JUDr. Adolf Munk, byl nesmírně laskavý člověk, který často zastupoval nemajetné rolníky, i když mu někdy ani nebyli schopni zaplatit. Prý o něm na oplátku říkali, že „je tak hodný, že to snad ani není Žid“. Jak říká Viktorův mladší bratr architekt Jiří Munk, k otcovým nejzajímavějším klientům patřil houslový virtuos Váša Příhoda, který si roku

Sourozenci Jiří, Viktor a Helena Munkovi roku 1934.

1930 vzal za ženu Mahlerovu neteř Almu, rozenou Roséovou, též nadějnou houslistku. Manželství však nebylo šťastné a roku 1935 se v Brandýse uskutečnil rozvod. K rodinnému okruhu patřila také rodina Lustigova, která tu měla jednak obchod s textílem a jednak výrobu lihoviny zvané Alubra (akronym od Alois Lustig Brandýs).

Sourozenci Viktor, Helena a Jiří Munkovi v Brandýse prožili šťastná léta, která rázem přerušil protektorát. Roku 1940 je vyloučili ze školy, objevily se nepřátelské útoky. V domě přebývala chůva Marta (zvaná Nánicka), která se starala hlavně o nejmladšího Jiřího. Za okupace ho dokonce chtěla zachránit, vzít si ho k sobě

a prohlásit za své nemanželské dítě. „Ale tatínek to zakázal, řekl, že rodina má být pohromadě,“ vzpomíná Jiří Munk.

Poté, co už otec nemohl vykonávat svou praxi, požádali ho, aby pracoval jako představený zdejší židovské komunity. Mimo jiné to znamenalo zastu-

Viktor Munk. Foto Jiří Kovanice, 90. léta.

povat obec při jednání s Němci – Jiří vzpomíná, jak jednou jeho mírumilovnému otci za nějaký „prohřešek“ dva esesáci nafackovali. Připadl mu také trýznivý úkol vypravit roku 1942 transport brandýských Židů (který skončil s krátkou zastávkou v Terezíně v osvětivských plynových komorách); poté byli v lednu 1943 spolu s mladoboleslavskými Židy deportováni do Terezína i Munkovi. V ghettu se jim podařilo udržet až do září 1944, pak je odvezli do Osvětimi – otce poslali nacisti ihned do plynu, matka a děti přežily.

OBRAZY

Viktor po válce studoval Státní grafickou školu, ale nedokončil ji – našel si v práci v tiskárně v Hradištku pod Medníkem, kde se vyučil litografem. Živě se zajímal o umění, rád navštěvoval výstavy a od 60. let sám maloval, v 70. letech našel svůj osobitý styl. Za svého života (zemřel roku 1997) svá díla nikde nevystavoval, svou tvorbu spíše tajil. Jelikož neměl na plátna, maloval na lepenku, sololit nebo papír. Obrazy neprodával, pouze je daroval, a to jen nejbližším příbuzným. První výstava jeho obrazů a kreseb se konala v roce 1999 ve Španělské synagoze v Praze. Její kurátor Arno Pařík tehdy charakterizoval Munkovu tvorbu jako „primitivizující stylizaci, připomínající lidové a naivní umění. Jeho obrazy se zjednodušují v kompozici, výběru námětů i výtvarném podání

na nejzákladnější prvky. Znamenají obnovu řeči, jednoduchých znaků a symbolů, s nimiž se setkáváme v dětských kresbách nebo v umění přírodních národů. Autor se vrací ke vzpomínkám na dětství, k dávno zapomenutým prožitkům a dojmům, které byly téměř zničeny válečným traumatem. K jeho obrazům patří přísná stylizace, potlačení všeho příliš jedinečného a osobního. Jsou téměř anonymní, připomínají starý Egypt, archaické Řecko, fajjúmské portréty, nebo dokonce africké masky, stejně jako díla Picassova, Légerova nebo Kleeova. Jsou jednoduché a snadno čitelné, pod jejich povrchem však cítíme znepokojující přítomnost čehosi tajemného“ (*Rch 4/1999*). Téhož roku byla výstava instalována v Terezíně. V květnu 2000 představila Munkovu tvorbu spolu s výňatky z deníků a rozhovorem s ním *Revolver Revue* (č. 43), další výstava se uskutečnila roku 2010 v Letohrádku Ostrov u Karlových Varů a v Galerii U Vavřince na pražském Chodově a po pěti letech se nyní ocitla v Brandýse.

VZPOMÍNKY

V lednu 1957 si Viktor Munk poznamenal do deníku: „Rád se vracím do míst, kde jsem prožíval dětství. Oživují tu ve

Dívka s kočkou, 1995.

mně vzpomínky na dávno zapomenuté dojmy, na prvá zraková vnímání stromů, řeky, slunce. V těchto znovu ožive-

ných dojmech z prvních pohledů na svět nalézám vždy něco, oč je můj dnešní pohled na svět ochuzen.

V dětství, sotva jsem se ráno probudil, odraz slunečních paprsků na bílé peřině vyvolával ve mně pocit radosti.

Lada prý vidí svět očima dítěte. Myslím, že jeho obrázky jsou spíše poetickými vzpomínkami dospělého na dojmy z dětství.“

Při pohledu z okna v Arnoldinovském domě, kde je muzeum umístěno, vidíme náměstí, kde se Viktor se sourozenci před válkou procházel a na němž domy vypadají jako na některých jeho obrazech (např. *Dívka se zmrzlinou*).

Dům, který v Brandýse zakoupil jeho dědeček z matčiny strany, se nachází za náměstím, z jeho oken bylo vidět do sadu (dnes je tu místo něj nevzhledné sídliště). Viktorův bratr vzpomíná, jak sourozenci pozorovali z oken pohřební průvody a o Velikonocích procesí křížové cesty,

zdědil po otci, stejně jako velkou lásku ke zvířatům. V brandýském domě měli psa a kočky, ježky a jeden čas také ochočenou kavku, kterou tatínek vykoupil od kluků, kteří jí chtěli naříznout jazýček a „naučit“ ji tak mluvit. A tak ptáci na Munkových

Fešák na náměstí v Lounech, 1992.

obrazech nesedí na stromech, ale na ramenou či na rukou postav (*Madona s dítětem, Dívka s ptáčky*). A krajiny plné slunce s bílými mraky, jež tvoří pozadí některých děl, jsou roviny s topoly v Polabí.

Kromě obrazů připomínají ve vstupní chodbě muzea Munkovy snímky z rodinného alba. Jsou na nich všichni – otec s ochočenou kavkou, matka, sourozenci Viktor, Helena a Jiří, jejich přátelé Lauferovi a další. Několik panelů seznamuje návštěvníky s historií zdejší židovské obce. Uvažuje se o tom, že by se Munkovy obrazy mohly následně vystavit v nedávno opravené brandýské synagoze, na jejíž modrou klenbu se

Ve Špindlu: vzadu uprostřed otec, před ním se usmívá jeho žena, vpředu Viktor, po jeho pravici Helena, 1936.

kteřá tudy vedla do Staré Boleslavi a jejíž zastavení bylo právě před jejich domem. Otec si v domě zařídil v přízemí kancelář, na půdě pak ateliér, kde v době volna maloval, a truhlářskou dílnu, v níž vyráběl nábytek. Maminka Olga byla v domácnosti. Umělecké sklony zřejmě Viktor

zlatými hvězdami se malý Viktor o svátcích díval.

Výstava je přístupna do 29. listopadu, ve čtvrtek a pátek od 10 do 12.30 a od 13 do 17.30, o víkendu od 10 do 12.30 a od 13 do 16 hodin, pondělí až středa je zavřeno. **A. MARXOVÁ**

ŽIDÉ–DĚJINY–PAMĚŤ

Nová knižní řada

Nakladatelství Lidových novin

Koncem října vyšel první svazek nové knižní řady Židé – dějiny – paměť, kterou vydává Nakladatelství Lidové noviny (viz rozhovor na str. 6–9). Účelem řady je nabídnout čtenářům špičkové práce k dějinám Židů ve střední Evropě se zvláštním důrazem na oblast českých zemí a Slovenska.

V ediční radě nové řady působí přední historici, odborníci na zmíněné téma (Hillel Kieval, Benjamin Frommer, Michael Miller, Ines Koeltzsch a i hlavní editoři řady Michal Frankl a Kateřina Čapková); jejím těžištěm je období od 18. století do dneška. Cílem řady je čtenářům představit jak nejlepší publikace, které již vyšly v jiných jazycích, tak původní díla českých historiků (zhruba v poměru 2 : 1). Zvláštní zájem máme také o výzkum na rozhraní disciplín, tedy nejen z historie, ale také kupříkladu sociologie, religionistiky, kulturních studií či studií o migraci. Jsme rovněž velice rádi, že knižní řada Židé – dějiny – paměť získala podporu Society for the History of the Czechoslovak Jews. Řada tak vědomě navazuje na odkaz historiků, kteří v této společnosti se sídlem v New Yorku usilovali o publikování kvalitních studií o dějinách Židů na území bývalého Československa v době komunistické diktatury, kdy studium a výzkum zvláště moderních židovských dějin byly v tehdejší režimu nemožné. Českými garanty knižní řady jsou dvě instituce: Ústav soudobých dějin Akademie věd České republiky a Židovské muzeum v Praze.

Po vydání Millerovy knihy bude brzy následovat práce Michala Frankla a Miloslava Szabóa o zrodu československého státu, k němuž patřily nerozlučně také antisemitské nepokoje a diskuse o tom, co s místními či na území českých zemí útočiště hledajícími haličskými Židy. Třetí knihou řady bude překlad pozoruhodného textu Ines Koeltzsch *Praha sdílená i rozdělená* o meziválečné pražské společnosti z pohledu statistik, lokální politiky, ale také kinematografie a kulturního sdílení. Publikace Martiny Niedhammer, která vyjde v řadě příští rok, se rovněž věnuje Praze, ale v první polovině 19. století a zaměřuje se na životní styl, každodennost, ale i kulturní a politické vazby několika vysoce postavených židovských rodin. Dalším titulem příštího roku bude překlad skvělé analýzy Petera Hallamy, která letos vyšla v němčině pod názvem *Nationale Helden, jüdische Opfer* (Národní hrdinové, židovské oběti), o formách připomínání obětí holokaustu v komunistickém Československu. **(kč)**

Gérard Haddad

MOŠE BEN MAIMON

V Maimonidově osobě není na první pohled nic, co by mohlo nadchnout moderní obraznost. V příručkách nebo slovnících lze zjistit, že jde o středověkého rabína zcela zaujatého chladnou aristotelovskou logikou a o předchůdce pro středověk typického filosofického uvažování zvaného scholastika, jež má nedobrou pověst už od Rabelaisových časů a jehož hlavním tématem je, že *rozum a víra* nejsou neslučitelné. Dále se dočteme, že Maimonides je tvůrcem obsáhlého náboženského kodexu, s úzkostlivou péčí ustanovujícího životosprávná pravidla, jimiž se mají řídit zbožní Židé, nebo postupy, které mají dodržovat ženy při koupeli po jejich ukončení menstruace. Dozvíme se, že je stoupcem Galénovy medicíny a že jde o v podstatě asketickou existenci, která nezná nic než práci a studium, udržuje si aristokratický odstup od lidských vášní a dává najevo zdrženlivé, ale rozhodné pohrdání jakýmkoli smyslovým potěšením. Dokonce i tím nejnevinnějším, jakým je radost z naslouchání hudbě – včetně té, která má náboženský charakter. Zkrátka nabudeme dojem, že se jedná o postavu, která může v nejlepším případě vzbuzovat uctívou nudu.

OBDIV I NEDŮVĚRA

Přesto Maimonides vyvolává od 12. století až po naše dny setrvalý zájem. Jeho životem a dílem se zabývá rozsáhlá literatura. Jsou mu věnována mnohá kolokvia, na nichž se schází elita vzdělanců všech vyznání a všech souvisejících oborů. Vydávají se překlady jeho děl nebo se připravují jejich nová vydání...

Před několika lety vyšel dokonce román inspirovaný historií jeho života a setkal se se zcela mimořádným úspěchem.

Vidíme tu paradox, který vyvolává zájem a zvědavost. Má snad jeho

Detail Maimonidesova pomníku v Córdobě. Foto archiv.

osobnost dvojí stránku, jednu příznanou a druhou skrytou, jak je o tom přesvědčen jeden z nejlepších maimonidovských badatelů Leo Strauss?

Čím více pronikáme do Maimonidova života a díla, tím se tento paradox stává viditelnějším, a nevyhnutelně před nás staví fascinující záhadu.

Maimonides je vnímán jako jeden z největších židovských myslitelů, dokonce možná největší vůbec. Velká rabínská autorita 20. století, Rav Kook, přestože měl blízko ke kabale a kabalistickému myšlení, kterým Maimoni-

des opovrhoval, jej jednoho dne označil za „nejkrásnější dar, jímž Prozřetelnost poctila židovský národ“. Ba co víc: při výkladu jednoho z posledních veršů závěrečné kapitoly Deuteronomia rabínská tradice přímo tvrdí, že po prorokovi Mošem (Mojžíšovi) neměl židovský národ muže takového rozpětí ducha, s výjimkou právě Mošeho Maimonida.

Přitom rabínské autority, které se předhánějí ve chvalo zpěvech na tohoto muže, zakazují jedním a týmž dechem věřícím studium významné části jeho díla, obzvláště, ale nikoli výlučně, jeho velké filosofické knihy *Průvodce bloudících* (nebo v přesnějším překladu *Průvodce bezradných*). Na díla nábožensky do té míry neutrální, jako jsou jeho lékařská pojednání, je nahlíženo s nedůvěrou, neboť jsou odkojena řecko-latinským lékařstvím. Toto nepřátelství, přiznávané a popírané zároveň, je ve skutečnosti jen prodloužením velké *kontroverse*, která rozdělovala židovské myslitelé středověku obecně a v souvislosti s Maimonidovým dílem konkrétně.

Nedovedly koneckonců některé židovské obce v jižní Francii toto své nepřátelství tak daleko, že se dožadovaly pomoci církve, aby mohly na veřejném místě spálit jeho

vzácné a uctyhodné svazky? V mnohém připomíná Maimonidův osud úděl jiného slavného córdobského rodáka, jeho o necelých pět let staršího současníka Ibn Rušda neboli Averroese, od něhož se Západ učil slabikovat Aristotela. Stejně jako on byl souvěrci uctíván i pronásledován.

OSVÍCENCI I KABALISTÉ

Maimonides, respektovaný jako filosof byl současně i největší rabínskou potalmudickou autoritou. V rovině halachy, neboli rabínského práva, jej lze

označit za rigoristu, který se nikdy ne snažil zmírňovat, ulehčovat pravidla. Nicméně když na počátku 19. století začíná velké hnutí inspirované osvícenstvím, haskala, představující počátek emancipace evropských Židů, odvolávali se iniciátoři hnutí, a především Moses Mendelssohn, jejich inspirátor, právě na Maimonida. Přitom haskala kromě jiného vedla ke zrodu hnutí reformovaných Židů, pro něž je z velké části charakteristický odstup, který vůči rabínskému zákonodárství mají. Pro osvícené Židy Maimonides skutečně představoval ideál syntézy hluboké znalosti judaismu s univerzální kulturou. Všechna hnutí obno-

vy judaismu, a především některé směry sionismu, vycházely ve svých úvahách z Maimonidových myšlenek. To byl například případ izraelského vědce a filosofa Ješajahu Leibowitza a jeho otevřeného boje proti významné části izraelského politicko-náboženského establishmentu.

Jiná stránka paradoxu: Maimonides zaujímal velmi nepřátelský postoj ke všem formám gnostického a kabalistického myšlení. Nicméně, máme-li věřit Mošemu Idelovi, právě Maimonidovi vděčí kabala za svůj rozkvět ve Španělsku, a to ve dvojím směru. Na jedné straně byli kabalističtí myslitelé, jejichž učení se až do té doby šířilo ústně, přinuceni své nauky zaznamenat písemnou formou, aby mohli odpovídat na útoky Maimonida a jeho žáků. Na druhé straně Abraham Abulafia a někteří další kabalisté, kterých nebylo zrovna málo, chápali Maimonidova *Průvodce* jako ezoterické dílo a opatřili jej kabalistickým komentářem. Nedo-
poručoval snad samotný Maimonides, aby se nejzávažnější metafyzické otázky nikdy nevykládaly širokému publiku? Podle něho měly být vyhrazeny pro vyučování v malých kroužcích studentů, způsobilých pochopit probírané otázky. Což je postup, který je v ezoterickém prostředí zcela obvyklý.

Ostatně jeho apofatickou teologii, tj. teologii negativních Božích vlastností, budou opakovat četní, především křesťanští mystikové, mezi nimi i nejslavnější rýnský mystik, Mistr Eckhardt. Dělicí čára mezi racionalismem a mystikou, již se věnovalo tolik výkladů, zde potom ztrácí mnoho na významu.

TEOLOG, FILOSOF, LÉKAŘ

Dodejme ještě, že tento myslitel, jehož dílo se zdá být uzavřeno v biblickém a talmudickém partikularismu, je všeobecně obdivováno a respektováno. A to jak v islámském světě, který jej nikoli zcela bezdůvodně někdy chápal jako jednoho ze svých myslitelů, tak ve světě křesťanském, v němž se svatý Tomáš Akvinský občas jmenovitě – a často implicitně – odvolává na „mistra Mojžíše“.

A konečně dodejme, že Maimonides nebyl pouze teolog a filosof. V lékařství vynikal do té míry, že káhirský vezír a stejně tak i sultán Saladin velice stáli o jeho služby (některá líčení k tomu připojují i podivuhodné vyléčení raněného krále Richarda Lvího srdce). Některé z Maimonidových lékařských traktátů si uchovaly určitou aktuálnost, například pojednání o jedech nebo o astmatu. Rovněž se velice náruživě zabýval astronomií a důrazně ji odlišoval od astrologie. Na rozdíl od mnoha proslulým rabínů, kteří ho předcházeli nebo přišli po něm jako například Izák Abravanel, byla pro něj astrologie škodlivá „prázdna věda“ a odsuzoval ji nesmi-

řitelně, stejně jako všechny pověry, mezi které řadil také kult hrobů světců. Jako nový paradox lze chápat rovněž to, že se jeho hrob stal místem poutí a magických praktik, které vždy odsuzoval.

A k tomu všemu ještě existují pochybnosti o tom, kde přesně je pohřben, protože jsou známy dva jeho hroby. Zemřel v Egyptě, jeho první hrob schraňuje stará Káhira. Ale podle některých výkladů byly jeho ostatky přeneseny do Svaté země, do míst v blízkosti Tiberiadského jezera. Z toho plyne, že jeden z těchto dvou hrobů je prázdný a Maimonides sdílí tuto zvláštnost se zakladateli velkých monoteistických náboženství, s Mojžíšem, Ježíšem a Mohamedem.

Konečně byl Maimonides ve své době i jedním z hlavních vůdců židovského národa rozptýleného po celém Středomoří až po Jemen. Nejenom ve věcech duchovních, ale i politických.

Postupně tak před námi vyvstává olbřímí a zároveň pokorná postava muže, stravovaného úsilím, aby za-

Portrét Moše ben Maimona od neznámého středověkého autora.

jistil potřeby své rodiny i své vlastní, který chce za všech okolností zůstat duchovně svobodným člověkem, postava nezávislá na jakémkoli vrchnosti, člověk, který byl jedním z největších duchů všech dob.

VÍRA A ROZUM

Čtenář by rozhodně udělal chybu, kdyby přistoupil na názor, že Maimonides je pro moderního člověka pouze historickou záležitostí, již se

imonides je zde ztělesněním radikální racionality.

Maimonidův význam spočívá v jeho aktuálnosti *de iure*: Západ nepřestal rozšiřovat působnost a vliv rozumu

a podřizuje přírodu, vědění, obyčeje a ostatní lidské tvory jeho zákonům od chvíle, kdy Maimonides, tváří v tvář církvím znejistěným tím, co samy vnímaly jako nutný a nepřekonatelný rozpor mezi zjevením a poznáním, konstatuje všeobecnost a univerzálnost rozumu.

Maimonidův význam spočívá rovněž v jeho aktuálnosti *de facto*: v jeho díle nacházíme otázky a odpovědi, jež souvisí s otázkami, na které narážíme dnes, například s těmi, které se týkají vztahů mezi etikou a vědou. Zde konstatoval, dávno před Poincarém a moderní epistemo-

logií, jejich absolutní nestejnorodost.

Po celou dobu trvání moderní éry, počínaje Newtonem, přes Leibnize a Spinozu až po Lacana, byli významní myslitelé v tom či onom období své životní dráhy nuceni se vyrovnat s Maimonidem, nejčastěji jako s příkladem a zdrojem inspirace.

*Z francouzštiny přeložil
Josef Mlejnek*

Moše ben Maimona, který se narodil před osmi sty osmdesáti lety v Córdobě, už jeho současníci považovali za velkou autoritu ve věcech halachy a víry. Židovské autority napříč stáletími ho uznávaly jako učence, věhlasného lékaře i významného politického vůdce své generace. Dokonce se ustálil názor, že „Mi Moše ad Moše, lo kam ke Moše“ – od Mošeho (Mojžíše) po Mošeho (Maimona) nebyl žádný jiný Moše. Ale pod povrchem Maimonova díla, se vždy objevovalo něco, co

komplikovalo jeho recepci v následujících staletích vývoje judaismu Na jedné straně Maimonides skutečně byl tím, čím by ho někteří interpreti chtěli mít, autor rozpracovávající do detailů micvot a jejich formální náležitosti a stavějící se zcela v duchu středověkého přístupu odmítavě ke všem smyslovým radostem. Ale jeho přesvědčení, že filosofie a náboženství jsou jen dvěma formami pravdy, že filosofie slouží k osvětlení obsahu zjevení a snaha uvést v soulad rozpory, které mezi biblickým textem a filosofií existují, vyvolávala opakovaně podezření a nedůvěru na mnoha stranách, zejména pak tam, kde se vycházelo z opačného pohledu, totiž že rozum a víra nejsou vždy kompatibilní a že v takových případech má jednoznačně přednost víra. Dá se říci, že judaismus jeho dílo ani nezavrhl, ani nekanonizoval. A právě v tom je jeho stálá podnětnost, že nutí k přemýšlení, k zaujetí stanoviska a k opakovaným pokusům řešit vztah mezi náboženstvím a vědou.

(jd)

Illuminovaný rukopis *More nevu'chim* (Průvodce bloudících) z roku 1347.

může zabývat pouze archeologie myšlení (dokonce i v případě, že by spolu s Michelem Foucaultem přiznával oné archeologii veškerý její význam), a že tedy patří do oblasti vyhrazené medievalistickým specialistům.

Velkým Maimonidovým přínosem Západu je jeho inaugurační „gesto“, kterým rozhodujícím způsobem sblížil – při zachování všech rozdílů – Řeky a Hebrejce. Ve své mistrovské knize *Průvodce bloudících* vychází z nového čtení podstatných míst Tanachu, který křesťané nazývají Starým zákonem, a podrobuje je požadavkům aristotelovského kánonu. Žádá, aby vnímání zjevení – tradice – nijak neprotiřečilo, alespoň pokud jde o prvotní nebo doslovný smysl veršů, jež ho obsahují, tomu, co ustanovil rozum. Potvrzuje, že se nic nevymyká z pravomoci rozumu: konkrétně vysvětluje jeho všeobecnost a univerzálnost. Ma-

Otištěný text je část první kapitoly z knihy francouzského psychoanalytika a judaisty Gérarda Haddada Maimonides, o jejímž vydání v nakladatelství Sefer se uvažuje.

VELETRH PAMÁTEK

Sto dvacet vystavovatelů v Křížkových pavilonech v Praze

Už počtvrté se na Výstavišti v Praze v Holešovicích uskutečnil veletrh věnovaný památkám, jejich obnově, financování, využití i řemeslům, která se na jejich záchraně a údržbě podílejí.

Památkářka FŽO K. Svobodová

Svou snahu naplnit hlavní motto letošního ročníku „Dejme minulosti budoucnost“ dokumentovalo v obou Křížkových pavilonech za hlavní budovou krásného secesního Průmyslového paláce 22. a 23. října na sto dvacet vystavovatelů.

Byly mezi nimi například Asociace majitelů hradů a zámků, Arcibiskupství pražské, Cech kamnářů ČR, Klub Za starou Prahu, mnoho měst a památkových rezervací, Ministerstvo kultury ČR, Pivovar Svijany, Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, Národní památkový ústav, Spolek Radecký Praha, zastoupeno bylo několik krajů, Biskupství litoměřické a českobudějovické, ateliér Móda minulosti, ČVUT, Neziskovky.cz a mnoho dalších.

Z našeho pohledu je povzbuzující, že tu byly ve společném stánku přítomny také Federace ŽO a Židovská obec v Praze. A to ne jako nějaký chudý příbuzný. Na několika panelech dokumentovaná Revitalizace židovských památek z let 2010–2014 i na vysoké úrovni restaurované památky Staronová a Jeruzalémská synagoga v gesci pražské židovské obce budily zájem a pozornost.

Na veletrhu proběhlo také mnoho doprovodných akcí, konferencí, seminářů, workshopů i výstav. Zabývaly se možnostmi financování kulturního dědictví, novými technologiemi v oblasti rekonstrukcí a restaurování památkových objektů, ozvučením kostelů a sálů a mnoha dalšími tématy,

Výstaviště v Praze v Holešovicích.

kteřá s památkami souvisí. O architektuře synagog v Čechách a na Moravě přednášel Arno Pařík.

Pro toho, kdo má k minulosti a jejím památkám vztah, nebo se dokonce nějakou měrou podílí na snaze je zachovat, opravit a zpřístupnit, bylo pro-

Stánek ŽOP a FŽO na veletrhu. Foto J. Daniček

středí veletrhu skutečným balzámem na duši. Tady se mohl přesvědčit, že snaha, která tak často vypadá jako

marná a beznadějná, přece jen přináší výsledky; někdy dílčí a skromné, jindy až překvapující. Právě při takovýchto příležitostech si lze udělat potřebnou korekci měřítek a současně získat určitý odstup od každodenních nesnází, které občas deprimují a berou chuť i vůli pokračovat.

Už jen dívat se na návštěvníky, kteří si před panely, modely a fotografiemi poznamenávají do diářů, kdy a kam se vypraví, a poslouchat jejich zaujaté a mnohdy i zasvěcené debaty je zážitek. Stejně jako sledovat desítky „specialistů“, fanatiků fascinovaných jed-

Arno Pařík přednáší o synagogách.

nou starými mlýny, jindy kapličkami kolem poutních cest nebo třeba dřevěnými lávkami.

Je dobré, že se toho všeho Federace ŽO i pražská obec zúčastnily. A bylo by dobré, kdybychom pro příští ročník dokázali připravit celkovou prezentaci toho, co se od roku 1990 židovským obcím i federaci i Židovskému muzeu už podařilo v památkové péči vykonat. Revitalizace a pražské synagogy jsou jistě reprezentativní ukázkou vztahu židovských institucí ke svým památkám, ale jsou tu i desítky a desítky krásně opravených a udržovaných venkovských hřbitovů, které často doslova povstaly z popela a smetí, jsou tu hřbitovní domky, márnice a ohradní zdi, konzervované a restaurované náhrobní kameny, často velké hodnoty umělecké i historické, liturgické synagogální předměty i staré hebrejské knihy a rukopisy.

Židovské minulosti v České republice (a někdy ani přítomnosti) se mnoho šancí nedávalo. Ale budoucnost tu pro obojí existuje. Jedním z dokladů jsou právě židovské památky. (jd)

VÁLKA FOTBALOVÝCH CHULIGÁNŮ

Rozhovor s politologem Rafalem Pankowským

RAFAL PANKOWSKI (nar. 1976) vystudoval politologii na Varšavské univerzitě, kde získal i doktorát v kulturní sociologii, absolvoval stáž na Oxfordské univerzitě. Působí jako lektor na soukromé univerzitě Collegium Civitas ve Varšavě, je autorem několika knih, které se zabývají rasismem (*Rasismus a populární kultura*, *Populistická radikální pravice v Polsku*) a pracuje též jako šéfredaktor časopisu *Nigdy więcej*, který vydává stejnojmenná společnost, jež se snaží o prohlubování demokracie v Polsku (s přesahem do střední Evropy). Tato společnost se zaměřuje na vzdělávání proti rasovým předsudkům, xenofobii, antisemitismu. K její činnosti patří také monitorování fotbalových chuligánů a snaha potlačovat jejich rasistické a antisemitské skandování během zápasů. R. Pankowski se nedávno zúčastnil konference pořádané Pražským centrem židovských studií (viz strany 8–9).

Během šampionátu EURO 2012 byla společnost Nigdy więcej velmi aktivní. Pokračujete v činnosti i nadále?

Snažíme se. Roku 2012 jsme v Polsku a na Ukrajině uspořádali spoustu akcí v rámci naší kampaně „Respektuj rozmanitost – fotbal sjednocuje“ (Respect Diversity – Football Unites). Když něco velkého skončí, pozornost veřejnosti a médií, která se na řešení určitého problému upřela, ochabne. Jenže potíže s rasismem a fotbalovými fanoušky u nás přetrvávají a kvůli utečenecké vlně spíše zesilují, xenofobie v zemi roste, a projevuje se to hlavně na fotbalových stadionech.

Jsou fotbaloví chuligáni spojeni s nějakým určitým klubem?

V Polsku se to bohužel týká v podstatě většiny klubů, které jsou na předních místech soutěžních tabulek. Některé kluby nebo některá města ale mají víc potíží, většinou ta, kde fungují dva soupeřící kluby a kde byla významnější židovská obec: například v Krakově, kde spolu po desetiletí „bojují“ kluby Cracovia a Wisla, ve Varšavě (Legia proti Polonii), v Lodži nebo v Řešově. Smutnou ironií je, že ačkoli židovští fotbalisté hráli téměř za všechny polské kluby, na stadionech se už nevyskytují žádní Židé, ani mezi hráči a stěží mezi fanoušky, ale fanoušci se neustále častují antisemitskými urážkami. To už je vlastně pravidlem.

Fanoušci se o historii svých klubů zajímají, ale to, že to byly původně židovské kluby, nějak nevnímají. Proto jsme vydali publikaci o historii nejstaršího polského klubu Cracovia – k jehož vzniku přispěli hlavně Židé. Napsal ji bývalý hráč Cracovie Maciej Kozłowski, který též působil jako polský velvyslanec v Izraeli.

Jak se fanoušci projevují?

Třeba v Řešově fanoušci vyvěsili transparent „Smrt hrbatým nosům“. Během zápasů chuligáni křičí rasistické a antisemitské slogany a skandují je i mimo stadion. Na ulicích, při politických demonstracích, na internetu. Ale pozor: nemluvíme o nějaké malé rasistické enklávě, jedná se o jev, který ze stadionů přetéká do společnosti a ze společnosti na stadiony. Rasismus nevznikl na fotbalových sedadlech, odráží společenskou atmosféru.

Kdo jsou ti fanoušci?

Nejjednodušší odpověď by byla, že jde o nezaměstnané mladíky se základním vzděláním. Ano, takoví tam jsou a není

Fanoušci Wisly, odpůrci Cracovie, přezdívaní Anti Jude Gang. Foto archiv.

jich málo. Ale když se podíváte na sociálně-ekonomické složení fanoušků, chuligánů, pravicových aktivistů, zjistíte, že takhle se chovají i vzdělaní a poměrně majetní lidé, takže problém je hlubší.

Byly stadiony ringem, kde se antisemitismus v Polsku vybíjel už před válkou a po ní, v době komunismu?

V předválečném Polsku docházelo na stadionech k antisemitským potyčkám, ale po válce dlouhá desetiletí ne, přestože fanoušci křičeli protikomunistické nadávky

a v Polsku byli tehdy přesvědčeni, že spousta předních komunistů jsou Židé. K výbuchu antisemitských a rasistických sloganů došlo až v devadesátých letech.

Co proti těmto jevům děláte?

Informujeme o tom, jak vypadají neonacistické symboly, jak se neonacisté projevují, upozorňujeme na názvy extremistických skupin a na to, které stadiony využívají pro šíření svých ideologií. Jsme schopni poradit členům klubu i fanouškům. Často přejímáme podobné typy akcí, které se dějí v Německu, v Rakousku a v Anglii. Jednali jsme třeba s klubem Legie Varšava, to je velký klub a UEFA už ho několikrát potrestala za rasistické incidenty jeho fanoušků na mezinárodních zápasech.

Co jste Legii doporučili?

Řekli jsme jim, ať vyloučí veškeré rasistické a neonacistické symboly, které při jejich zápasech léta byly. Víme, že klub se zbavil i několika lidí, kteří během zápasů podněcovali rasismus, protože klub má právo vykázat ze hřiště problémové fanoušky.

Oslovujete samotné hráče, aby s chuligány jednali?

Při EURO 2012 před začátkem semifinále vystoupili kapitáni všech týmů s deklací proti xenofobii a rasové nenávisti, kterou jsme pro ně připravili. Přečetli ji a viděly to miliony diváků po celém světě.

O něco podobného se snažíme na místní úrovni – aby se špičkoví hráči sešli se skupinou fanoušků a vysvětlili jim, v čem jsou takové projevy špatné. Pro tyhle mladíky bývají fotba-

listi životním vzorem. Záleží hodně na dobré vůli jednotlivých klubů. Máme ale vynikající kontakty s bývalými hráči, kteří mají zkušenosti s cizími zeměmi a prostředím.

Hodně nám pomáhal a pomáhá první černošský hráč, který hrál za Polsko jako polský občan. Pochází z Nigérie a jmenuje se Emmanuel Olisadebe, v Polsku získal státní občanství, oženil se tu. Byl členem národního týmu, stal se nejlepším polským fotbalistou roku 2001 a byl nejlepším střelcem evropské části kvalifikace na MS 2002. Poláci ho mají rádi.

Jsou i fanoušci, které rasismus štve?

Ale ano, těch je většina! Dostali jsme od nich spoustu povzbuzujících vzkazů. Jeden z nejpozoruhodnějších začínal slovy: „Podporuji vaši kampaň *Vykopněme rasismus ze stadionů*. Možná vás bude zajímat, že jsem ve třicátých letech hrával s týmem, kde byli skoro sami Židé a náš brankář byl Karol Wojtyła (budoucí papež Jan Pavel II.).“

Co na to vše říká fotbalové vedení?

To je problém. S Polskou fotbalovou federací nějak nevycházíme. V jejím čele stojí Zbigniew Boniek, bývalý špičkový hráč. Letos zažil velký skandál právě s naším tématem: když UEFA potrestala klub Lech Poznań za to, že jeho fanoušci v červenci během hry v Sarajevu rozvinuli neonacistický transparent, Boniek umístil na Twitter kritickou reakci. Řekl, že za potrestání nemůžou rasisti, ale naše asociace, a dal tam i fotky jednoho našeho člena. Pak nám neonacisti nadávali a vyhrožovali. Psalo se o tom i v hlavních médiích, novináři nám vyjadřovali solidaritu, takže nakonec to snad bylo i prospěšné. Ale Boniek ve funkci zůstal. Svět současného fotbalu je prostě zvláštní.

Máte kontakty se sousedními zeměmi, konkrétně se Slovenskem a ČR?

Přáli bychom si to. Slyšel jsem, že máte problémy hlavně při zápasech Sparty a Slavie a Baníku Ostrava, takže rádi vám pomůžeme na věci zapracovat.

Už se stalo, aby byl někdo za antisemitské projevy skutečně souzen?

Pár fanoušků Legie Varšava bylo potrestáno za antisemitský popěvek. Jejich soud se táhl dlouho a veřejnost ho dost sledovala a nakonec byl vyneseno rozsudek: fanoušci museli odpracovat určitou dobu jako sociální služba v židovské obci a museli se podívat na film o antisemitismu. Byla to komedie *Purimový soud* o antisemitském skinheadovi, který zjistí, že je Žid. Jestli to k něčemu bylo, to už nevím.

Ozývají se s protesty představitelé polské židovské komunity?

Někdy ano. Vydali protestní prohlášení, což je, myslím, dobře. Spolupracujeme i s Evropským židovským kongresem. Ale současně je jasné, že zasahovat nemá jen židovská obec, že to je problém pro fotbalovou komunitu, pro státní úřady i širokou veřejnost. ALICE MARXOVÁ

AUDIENCE, LAVIČKA I PODPIS

V Izraeli vzpomínali na Václava Havla

V neděli 25. října začal v Izraeli Týden Václava Havla, jenž byl vyvrcholením aktivit, kterými si v průběhu letošního roku České centrum a česká ambasáda v Tel Avivu společně připomínaly 25. výročí obnovení česko-izraelských diplomatických vztahů a první návštěvu prezidenta Václava Havla v Izraeli. „Týden“ se konal za účasti ministra kultury Daniela Hermana, ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové a ministryně pro místní rozvoj Karly Šlechtové. Ministři se v Izraeli, i v návaznosti na říjnovou návštěvu iz-

vy legendárního jeruzalémského hotelu King David byla ve stejný den umístěna dlaždice s Havlovým autogramem, vedle podpisů největších světových státníků, umělců a filmových hvězd, kteří v hotelu pobývali. Série připomínkových akcí pokračovala v Tel Avivu. Michael Žantovský, nový ředitel Knihovny VH a bývalý velvyslanec ČR v Izraeli (a dlouholetý Havlův přítel), zde představil svou knihu *Havel*. Následoval komorní koncert kvartetu České filharmonie určený zejména pro československé rodáky žijící v Izraeli.

Náměstí Václava Havla v Haifě. Foto autorka.

Velvyslanec ČR v Izraeli spolu s ministrem D. Hermanem poté předali cenu *Gratias agit* Jehudovi Bauerovi. Toto vyznamenání každoročně uděluje ministr zahraničních věcí ČR osobnostem, které se zasazují o prosazování dobrého jména České republiky v zahraničí. Dnes už devadesátiletý historik a pražský rodák Jehuda Bauer se zásadně zasloužil o zkoumání a připomínku holokaustu,

stejně jako o rozvoj dobrých česko-izraelských vztahů. V češtině vyšla zatím jeho kniha *Úvahy o holokaustu* (2009)

stejně jako o rozvoj dobrých česko-izraelských vztahů. V češtině vyšla zatím jeho kniha *Úvahy o holokaustu* (2009)

ČTVRTSTOLETÍ VZTAHŮ

Autorem *Lavičky Václava Havla* je známý architekt a designér Bořek Šípek. Projekt „laviček VH“, zaštiťovaný Knihovnou Václava Havla, koncipoval s myšlenkou vytvoření sítě míst ve veřejném prostoru, jež mohou přispět k setkávání a vedení skutečného dialogu. Slavnostní odhalení za přítomnosti B. Šípka i řady významných osobností izraelského kulturního a politického života proběhlo v areálu Telavivské univerzity 27. října.

Připomeňme, že V. Havel byl první státník osvobozené střední a východní Evropy, který po pádu železné opony volal po narovnání vztahů s židovským státem. Výslovně to uvedl už ve svém novoročním projevu 31. prosince 1989, hned po svém zvolení prezidentem. Svůj slib splnil 9. února 1990, kdy tehdejší Československo jako první ze zemí bývalého východního bloku znovuobnovilo diplomatické vztahy s Izraelem.

P. SCHULTZ

CENA GRATIAS AGIT PRO JEHUDU BAUERA

Týden Václava Havla zahájil v neděli 25. října v Jeruzalémě divadelní soubor Spitfire Company. Diváci zhlédli cenami ověřené představení *Antiwords*, inspirované Havlovou hrou *Audience*. Již v červnu bylo po V. Havlovi pojmenováno náměstí v Haifě a nyní v rámci „Týdne“ proběhl ceremoniál, kdy po něm byl za přítomnosti jeruzalémského starosty Nira Barkata pojmenován jeden z jeruzalémských parků. Není náhodou, že leží nedaleko ulice nesoucí jméno Tomáše Garrigua Masaryka. V chodbě slá-

Ljudmila Ulická

VÝLET NA KRYM

Do módy tenkrát přicházelo cestování po rodné zemi. Batohy, kajaky, vagony třetí třídy, riskantní autostop, přespávání ve stanech, v zapadlých vesnicích si jako první z celé party osvojil pochopitelně Ilja. Zbožňoval takové cesty, často se obešel bez společníků, vozil z takových výprav muzejní vzácnosti – knihy, ikony, předměty každodenního rolnického života – a udělal si kamarády na ruském severu, ve Střední Asii, na Altaji.

Micha s Iljou nikdy nestoval: dokud byla naživu teta, nadlouho ji neopouštěl. Brzy na jaře sedmašedesátého roku Micha s Aljonou a Edik se Žeňou, dva mladé páry hnané čerstvou vášní pro cestování, poprvé vyrazili na Krym, do Koktěbelu. Výprava měla poutnický ráz – k hrobu básníka, kterého Micha zbožňoval.

Do Feodosie jeli dvě noci a jeden den. V Moskvě ještě ležel sníh, ale jak se blížili na jih, projeli nad ránem teplým deštěm, který rozpouštěl zbytky sněhu, minuli mlhu a opar, po poledni vjeli do jiného časového pásma a z okna vagonu pozorovali vrby s nateklými klouby a napjatými větvemi stojící u trati po kolena ve vodě. Ve Feodosii je zase chytil šedivý a přerývaný déšť. Nasedli do autobusu a kodrcali se do Planěrského k Maxmiliánu Vološínovi. Nemohli odtrhnout oči od kouřové, rozechvělé mléčně opálové krajiny. Proti autobusu jely kolony nákladňáků: vyvážely půldruhého milionu tun koktěbelského písku, který nevyhnutelně potřebovalo národní hospodářství. Cestovatelé však nechápali, že před jejich zraky se ničí poklad starého pobřeží. Lidé, kteří to věděli, na tomto břehu už téměř nezůstali.

Vystoupili z autobusu, poprvé v živote uslyšeli hukot Černého moře a vydali se za tím čarovným zvukem. Moře v naprosté shodě se svými sezonními zvyklostmi druhý týden bouřilo. Zrakem se dalo pojmut ještě obtížněji než sluchem. Pro Michu a Žeňu to bylo jejich

první setkání s mořem. Aljonu jednou rodiče vzali na Kavkaz a Edik moře znal, ale docela jiné – Baltské...

Na nábřeží zahruli k Vološínovu domu. Nikoho se nevyptávali – cesta je vedla sama. Dům poznali hned – podle jeho výrazu, podle věže, podle toho, že se nepodobal tomu ostatnímu, co tu nastavěli po revoluci, po válce. Sedli si na kameny pod domem. Vytáhli láhev vína a zbytky moskevského jídla.

Micha se neudržel, začal recitovat báseň Maxmiliána Vološina. Už ve vlaku to s ním šilo, ale krotili ho.

*„Tak jako v malé mušli Oceánu
dech velké bouře zuří,
jako se její tělo míhá, hoří
přelivly stříbrnými mlhy k ránu
a její křivky opakují
vlny, co dmou se, převalují,
tak duše má je v zálivech tvých,
ó, Kimmérie, země stinná,
uvězněna a proměněna.“*

Vítr rval bundy, unášel slova. Přitiskli se těsně k sobě a Micha se stále nemohl zastavit. Nevšiml si, přišla odulá stařena se zdobenou hůlkou v ruce, v obrovském otrhaném plášti, matných brýlích splených na kořeni nosu, postavila se k nim a pozorně se zaposlouchala.

„Pojďte dovnitř,“ pohostinné pozvání protičeslo jejimu zamračenému a přísnému výrazu. Zavedla je do domu, o kterém se jim ani nesnilo...

A tak je Maxova vdova Maria Stěpanovna osobně uvedla do Vološínova domu. V přízemí, kterému v té době říkali korpus číslo jedna, obvykle ubytovali donbaské horníky, ale ti se zatím ještě se svými poukázkami od místního výboru nedostavili. Vdova s tou invazí zápasila, jak mohla, ale moc nezmohla. Otevřela mladým dva pokoje v přízemí:

„Bydlete tady, dokud se nenahrnou cizí.“

Pod křídly Marie Stěpanovny strávili několik šťastných dní. Micha a Edik dělali jednoduché domácí práce, kterých bylo spousta. Žeňa a Aljona myly podlahy, utíraly prach z knih na vysokých policích. Celý jeden den věnovali úklidu Vološínova hrobu. Micha s Edikem zpevnili na jednom místě pěšinku, která se přes zimu sesypala.

Zato po večerech sedávali v ledové Maxově pracovně, pili čaj a debatovali pod obrovskou sochou královny Taiach, která je popsána ve všech vzpomínkách. Večer k nim občas zašli místní obyvatelky pokročilého věku, ty s vyhlazenými tvářemi i ty vrásčité, a současně

mladí spisovatelé z Domu tvorby. Jednou přišel s demižonem stáčeného vína známý mládežnický básník, jindy zase jeho sok. Zuřivě se nenáviděli, když se tu však spolu ocitli u stolu, v duchu tradice domu se nehádali.

V Michových a Edikových očích byli příliš sovětská a oficiální. Ale jak se později ukázalo, nebyli o nic horší ani o nic lepší než ti, co se scházeli u pomníku Majakovského.

Ke konci, když už se mladí chystali domů, jim Maria Stěpanovna nařídila, aby šli do Starého Krymu. Nebylo to blízko, sedmnáct kilometrů, ale zaznělo, že bez té túry je nebudou považovat za „místní“.

„Tam si odpočínáte, moje známá vás pohostí.“

Maria Stěpanovna uvažovala, zda má mládež poslat ke konkurenční vdově. Assol si už odseděla svůj trest a vrátila se do Starého Krymu k povinnostem vdovy po Alexandru Grinovi. Lepší asi bude Faina Lvovna, rozhodla se Maria Stěpanovna a dala jim lístek pro místní

dámu, jejíž manžel byl zubař a spravoval všem tamním starousedlíkům zuby.

Rozhodli se, že domů pojedou přes Simferopol se zajižďkou do Bachčisaraje. Maria Stěpanovna jim vysvětlila, že to za žádnou cenu nemohou vynechat – je to srdce východního Krymu. Trasa byla poněkud klikatá: ze Starého Krymu se už do Kocktěbelu nevrátí, pojedou do Bachčisaraje, tam přenocují a ráno odtud rovnou do Simferopolu na nádraží.

Do Starého Krymu už dorazilo opravdové jaro – stromy probleskávaly zelení, všichni obyvatelé seděli na zahradách, připravovali záhony, piplali se se senenicemi. Kvetl mandlovník.

Micha s Edikem celou cestu rozebírali podstatu sovětské moci, která byla podle Michy na periferii slabší než v centru, a navíc lidštější. Edik s tím nesouhlasil. Dokonce tvrdil, že mimo hlavní město je ještě surovější a tupější.

Žeňa s Aljonou šly jako východní ženy za svými manžely a bavily se o umění: Aljoně se Vološinovy akvarely, kterými byl ověšený celý dům, kdovíjak nelíbily, ale Žeňa zapáleně dokazovala, že toho umělce není možné soudit podle přímých výsledků jeho práce – podle obrazů nebo básní – jeho velikost je duchovní, a teprve tehdy, až malicherné účtování vystřídá to pravé, bude jasná velikost jeho osobnosti. Žeňa byla dívka vzdělaná, četla francouzsky i anglicky, dokonce rozuměla antropozofii, a to se Aljony trochu dotýkalo.

Ve Starém Krymu se naobědvali u Fainy Lvovny, která je přijala jako posly spráteného království s největší obřadností. Visely na ní velmi dlouhé korále, šaty se sníženým pasem nosila od času NEPu, stejně jako bynou loknu přilepenou k čelu. Nakrmila hosty skromným, ale parádním obědem – fazolovou polévkou a karbanátky z jakýchsi krup s kyselovou omáčkou.

Prošli se po místním hřbitovu, chvíli se toulali kolem domu Alexandra Grina. Byl zavřený, ale působil dojmem, jako by si majitelé jen na chvíli někam odskočili.

Do Bachčisaraje se dostali v podvečer, měli štěstí na stop. Na radu Marie Stěpanovny zašli za pracovníci místního vlastivědného muzea. Ukázalo se, že je to jejich člověk, jako by se znali celý život. Tady na Krymu existoval jakýsi tajný řád „bujvalých“ lidí. Znali

nepopsatelné tajemství Krymu, ale až ho odhalovali sebevíc, stále zůstávalo tajemstvím. Pracovnice muzea dokonce ani nebyla z Krymu, ale z Petrohradu, na pohled však vypadala jako ochránkyně tajemství. Ukázala mladým voskové figurky harémových žen a eunuchů, měděné džbány, fontánu, která pamatovala Puškina. „Viděl jsem hřbitov mrtvých chánů, poslední místo tyranů...“ Muzejní pracovnice řekla, že je zítra ráno zavede do Čufut-Kale, ale na noc se jich ujmout nemůže, pro-

Ilustrace Jiří Stach.

tože k ní na návštěvu přijela teta z Píteru.

V podvečer přišli do hotelu, tradiční provinční ubohost. Batohy si dali do úschovny zavazadel, do malé komory u recepční. Domluvili se, že pokoje jim pohlídají, ale zaregistrují se až večer. Šli se projít po tmavém městě, navečeřet se v nějaké hospodě. Hospodu nenašli, ale objevili obchod, do kterého vběhli pět minut před zavřením.

Micha vytáhl z úschovny batohy, hrabal se v nich, hledal občanky. Našel je, položil je před recepční. Ta pozorně prostudovala poslední stránky – kde jsou hlášení, jestli mají razítko o uzavření sňatku.

V tu chvíli do hotelu vstoupila rodina: muž a žena středního věku, s nimi asi čtrnáctiletá dcera. Tataři, kteří přijeli ze Střední Asie, bylo to poznat podle mužovy uzbecké tšubetjky, ženina pruhovaného šátku, podle tváří s vystouplými lícními kostmi, podle tlustých stříbrných náram-

ků s hnědočervenými sardonxy na tenkých zápěstích holčičky, podle napětí, které se zračilo v tvářích. Muž z vnitřní kapsy saka vytáhl dva občanské průkazy a položil je před recepční.

Sako rozhodně nebylo nové, na zádech bylo vybledlé. Ale od ramene až málem po pás ho zdobily řádové stužky a válečná vyznamenání.

Zamračená ženská odložila občanky moskevských cestovatelů, otevřela občanky Tatarů a zavrtěla hlavou:

„Nemáme místo.“

„Jak to že nemáte? Lžete! Máte!“ vybuchl Micha. „Máte naše dva pokoje, buďte tak laskava a v jednom z našich pokojů ubytujte tuto rodinu.“

„Ani pro vás nemáme místo,“ posunula recepční hromádku občanek k Michovi.

„Jak to? Přece jsme se domluvili!“

„Přednostně ubytováváme hosty na služební cestě a až potom ty, co přijeli na vlastní pěst. Máme plno.“

„Urazili jsme dva tisíce kilometrů, abychom se podívali na hroby předků, tady jsou naše zpáteční letenky, za dva dny odlétáme do Taškentu,“ muž neztrácel naději.

„Nerozumíte rusky, nebo co? Máme plno!“

„Rozumím rusky. A nedalo by se přespat někde u soukromníka? Aspoň jednu noc?“

„Přespávejte si, kde chcete! To není moje věc! Budete se ale zodpovídat za porušení pobytového režimu.“

V Michovi to vřelo – na nespravedlnost reagoval až s fyziologickým zápallem – cítil, jak mu ve spáncích pulsuje krev a dlaně se samovolně svírají do pěstí:

„Jsou to svině, strašné svině,“ pošeptal Edikovi. „Je ti jasné, co se tu děje? To je přece vysídlená tatarská rodina...“ Teprve před pár dny kamarádky Marie Stěpanovny vyprávěly o květnových událostech čtyřiačtyřicátého roku a ty zprávy v něm ještě nevychladly, ještě v něm plál pocit světové nespravedlnosti. „Chlap bojoval na frontě a jeho rodinu zatím vystěhovali z domu!“

„Nedělej zbytečný rozruch,“ pošeptal Edik. „Něco vymyslíme!“

Z románu Ljudmily Ulické Zelený stan (Zeljonyj šator, 2010) přeložila Alena Machoninová. Delší ukázkou přináší letošní Židovská ročenka.

DENÍK RUTH MAIEROVÉ

90 let od narození norskó-rakóuské „Anne Frankové“

Deník Anne Frankové zná snad každý. To se o *Deníku Ruth Maierové*, jenž vyšel v Norsku před osmi lety a jehož autorka se narodila přesně před 90 lety, říci nedá. Ale že se jedná o zajímavé svědectví, je nepochybné. Kdo byla Ruth Maierová, jaké byly její životní osudy a jak zapadá její deník do širší norské debaty o holocaustu?

Ruth Maierová se narodila 10. listopadu 1920 ve vídeňské středostavovské sekularizované a plně asimilované židovské rodině. Její matkou byla Irma Maierová, rozená Grossmannová, a otcem Ludwig Maier, který po zisku doktorátu z filosofie pracoval jako zaměstnanec poštovní a telegrafní společnosti a ovládal devět jazyků. Právě z jeho strany měla rodina Maierových moravské kořeny: Ludwig se totiž narodil v Žarošicích a z nedalekých Dambořic pocházeli jeho otec a děd. Do příbuzenstva patřil i pražský rodák a pozdější britský filosof Stephan Körner.

VYDÁNÍ DENÍKU

R. Maierová se musela vyrovnávat s nárůstem antisemitismu v rodné zemi. Zásadní přelom v jejím životě představoval rok 1938, kdy bylo Rakousko připojeno k Hitlerovu Německu. Její mladší sestra Judith a matce se podařilo odcestovat do Británie tzv. dětským transportem. Leč Ruth byla o 17 měsíců starší, než byla věková hranice pro zařazení do vlaku, a tak zůstala ve Vídni sama. Díky kontaktům, které měla po zemřelém otci v zahraničí, se jí podařilo vycestovat do Norska. Na nádraží v Oslu přijela 30. ledna 1939. Po příjezdu se začala rychle integrovat do společnosti. Záhy se naučila norsky, složila nostrifikační zkoušky, které jí případně umožňovaly univerzitní studium, a pracovala jako dobrovolnice. Tragickému osudu však neunikla. Po okupaci Norska nacisty začali být pronásledováni i tamní Židé. Ruth byla internována a na lodi SS Donau spolu s dalšími 532 osobami deportována do Štětína. Odtud pak odjela vlakem do Osvětimi, kde byla hned po příjezdu 1. prosince 1942, spolu s dalšími 345 norskými Židy, zavražděna.

Krátký život R. Maierové by zůstal veřejností neznámý, kdyby nebylo Gunvor Hofmové. Tato významná modernistická

norská básnířka se s Ruth dobře znala a její smrt pro ni znamenala celoživotní trauma, možná i zdroj duševní choroby, s níž celý život bojovala. Právě ona zachránila 500 dopisů a osm deníkových sešitů své přítelkyně z let 1933–1942. Hofmová požádala již roku 1953 jedno velké norské nakladatelství o jejich vydání, ke kterému však během jejího života nedošlo (zemřela roku 1995). To se podařilo až básníkovi Janu Erikovi Voldovi, který přeložil asi 1400 stránek deníků a dopisů R. Maierové a zařídil jejich vy-

Ruth Maierová. Foto archiv autora.

dání. Následně byla publikace přeložena do německého a anglického jazyka. Ke čtenáři se tak dostaly deníkové záznamy, ve kterých bedlivá pozorovatelka od svých 13 let po dobu zhruba deseti let velmi plasticky a autenticky zachycuje postupně narůstající antisemitismus a stupňující se protizidovská opatření. Právě proměna rakovské společnosti vypovídá o tom, zda byli naši sousedé první obětí Hitlerovy expanzivní politiky, či jeho spojencem.

NORSKÝ HOLOKAUST

Vyrovnáváním s vlastní minulostí ve vztahu k otázce morální odpovědnosti za podíl na holocaustu si prošla i norská společnost a její historiografie. Po jistě období byl holocaust zcela opomíjen. První práce na toto téma začaly řídce

vznikat v 60. letech 20. století, častěji pak v 80. letech. Jak s odstupem času upozorňuje publicista a filosof Espen Sjøbye, téma norské spoluodpovědnosti nebylo bohužel považováno za relevantní. Židovská perzekuce byla (nesprávně) považována za záležitost mezi německými okupanty, Quislingovým kolaborantským režimem a norskými Židy. Z tohoto pohledu pak téma šoa nespadlo do norské historie. A když už byla holocaustu věnována větší badatelská pozornost, tak byla patrná snaha spíše ukázat na tu část veřejnosti, která Židům pomáhala – známá je aktivita Nansenovy nadace, díky níž mohly vycestovat i desítky Židů z okupovaného Československa.

Kritický přístup k problematice morální spoluodpovědnosti za podíl na holocaustu a změnu postoje laické veřejnosti lze vysledovat až v posledních zhruba 20 letech, kdy o ní byla rozpoutána veřejná debata. Za jejího iniciátora lze označit Bjorna Westlieho. V jednom ze svých investigativních článků poukázal roku 1995 na zmizení židovských bankovních aktiv a dalšího židovského majetku. Toto obvinění vedlo k tomu, že vláda sestavila vyšetřovací komisi, která měla celou věc prozkoumat. Na základě jejích zjištění prosadila vláda zákon o finančních kompenzacích pro fyzické osoby. Další finanční prostředky byly převedeny na zvláštní fondy, ze kterých se podporují různé projekty související s židovskou komunitou. Za podíl země na protizidovských opatřeních a deportacích se v roce 2012 jménem vlády oficiálně omluvil tehdejší premiér Jens Stoltenberg, který mj. řekl: „Holocaust přišel do Norska ve čtvrtek 26. listopadu 1942. Ruth Maierová byla jednou z mnoha těch, kdo byli tento den zatčeni. (...) Naposledy byla viděna, jak ji dva mohutní norští policisté nutí nastoupit do černého nákladního auta. O pět dní později byla zavražděna v plynových komorách v Osvětimi. (...) Vraždy Ruth Maierové a dalších Židů byly nesporně spáchány nacisty. Ale byli to Norové, kdo zatýkal. Byli to Norové, kdo řídili nákladní vozy. A stalo se to v Norsku.“

Jeden německý historik kdysi napsal, že problém debaty o holocaustu je v tom, že je často prezentován jako souhrn statistik a ne jako příběh, který může oslovit běžného člověka. *Deník Ruth Maierové* takový příběh, přístupný běžnému čtenáři, nabízí. Snad bude někdy přeložen do češtiny.

RADEK AUBRECHT

IZRAEL: Putinův part v Sýrii

Kdo sleduje izraelská média, mohla ho překvapit jedna věc. Migrační krize či kalamita, statisícový nekontrolovaný proud běženců ze Středního východu i Afriky mířící do Evropy, izraelské noviny až tak moc nezajímala. Zajímat se o ni začaly teprve s příchodem podzimu – proto, že do stabilizování poměrů ve zdroji běženců, v Sýrii, se vojensky zapojilo i Rusko. A to už je pro Izrael téma.

Předem řekněme jedno. Na obě témata – migrační vlnu i ruské vojenské záahy v Sýrii – reagují izraelská média daleko klidněji než ta evropská včetně českých. Běženci pro ně nejsou jen chudáky nastavujícími zrcadlo našemu sobectví. Ruského prezidenta Putina nepokládají jen za ztělesnění ďábla. Běžence nespojují s hledáním vlastní viny a sebedemagogií, ale jen s destabilizací oblasti. A co se týče ruské účasti v Sýrii, pro Izrael to není ani problém ideologie, ani problém vojenské doktríny, ale problém technický, který lze řešit jednáním s Putinem. Však za ním už předem vyrazil premiér Benjamin Netanjahu i s náčelníkem generálního štábu Gadim Eizenkotem.

Úhrnem. Pro Izrael není rizikem samo ruské angažmá v Sýrii (to může naopak přinést stabilitu, ale i posílit neblahou roli Íránu). Rizikem by byl spíše nějaký náhodně vzniklý, nechtěný střet. Právě tyto věci Netanjahu v Moskvě předem ladil.

Z ARABSKÉHO JARA JE EVROPSKÉ

Na Evropu a její reakce na migranty (na to, jak jim EU navzdory vlastním pravidlům otevřela hranice dokořán) se Izrael dívá s údivem. Tuto vlnu Evropa dokáže absorbovat, píše politolog Ejal Zisser na webu *Israel hajom*. Ale hned připomíná, že jde o statisíce lidí. Je to jen špička ledovce, který se plně vynoří ve chvíli, kdy milionům dojde, že Evropa to vzdala a otevírá brány. Pak teprve nastane nově stěhování národů. Nezdařené „arabské jaro“ se v jejich očích přetransformuje v „evropské jaro“.

Ještě zřetelněji to píše Ari Šavit v listu Ha'arec. Začíná lapidárně: „Arabská humanitární katastrofa migruje ze Středního východu do střední Evropy.“ Dodává, že lidé jsou zděšeni tonoucími migranty, přeplněnými vlaky a zástupy běženců, ale nikdo nedokáže seriózně říci, co se vlastně děje, proč se to děje a proč právě teď. Sám vyzdvihuje tři hlubší a systémové příčiny.

Zprv je to politické selhání Arabů. Co nabízí jejich svět mladým? Přísné monarchie, vojenské diktatury, islámské teokracie či vražedný chaos. Tunisku

Syrský prezident Bašár Asad a Vladimir Putin. Foto archiv.

zasvitla naděje, ale jinde vládne beznaděj vzdálená lidským právům, důstojnosti člověka či oddělení moci.

Zadruhé je to strategické selhání Západu. Starý řád v regionu byl prohnitý a korupční, leč války a lidské utrpení udržel na jisté úrovni. Když tento řád s pomocí USA a Evropy padl, alternativou není ani stabilita, ani demokracie, ale války občanské, kmenové či vedené fanatiky.

Zatřetí je to politická korektnost Západu znemožňující nazývat věci pravým jménem. Hlavní škody napáchali americko-arabský profesor Edward Said a jeho žáci: jejich intelektuální odkaz staví Araby jen do role obětí. S tím národem se zachází jako s adolescentem neodpovědným za své činy a všechny neduhy arabské politiky se připisují jiným – imperialistům, kolonialistům, sionistům.

Tyto příčiny působí nefunkčnost států, jako je Sýrie, a posílují vlnu uprchlíků z oblasti, píše Šavit. A zatímco Evropská unie (především Německo) se stará o to, zda migrantům dostatečně otevírá dveře, Šavit to bere zgruntu jinak: „Je na čase otevřít oči.“ Tak zní po-

selství společnosti, která se nestará o ideologii dobra, ale o vlastní přežití v rizikové oblasti.

SÝRIE JE MOJE, EGYPT JE VÁŠ

Izraeli nedělají starosti běženci, ale dezintegrace regionu. Tak to řekl Benjamin Netanjahu premiéru Davidu Cameronovi v Londýně. Proto Izrael nesoudí ruské angažmá v Sýrii podle ideového zápasu Putina se Západem, ale podle toho, zda ruské síly přispějí, či nepřispějí ke stabilizaci v Sýrii. Zajímavou analýzu („Co znamená Putinova strategie v Sýrii pro Izrael“) napsal Ron Ben-Jišaj pro list *Jediot achronot*. Vladimir Putin je protipólem Baracka Obamy nejen ideově. Zatímco americký prezident za rok končí, neriskuje války a problémy řeší jen diplomaticky, ruský prezident má jasné cíle. Zprv chce Rusku vrátit zašlou slávu. Zadruhé chce obnovit sféry vlivu mezi Západem a Východem – ve stylu „východní Ukrajina je moje, západní Ukrajina je vaše, Sýrie je moje, Saúdská Arábie je vaše“. Za třetí chce z Ruska učinit

velkého hráče na Středním východě v době, kdy tam vliv USA upadá. A je možné, že v rámci této hry by rád na svou stranu přetáhl Izrael, který si s Obamovou Amerikou rozumí stále méně. To je sice jen spekulace, ale faktem zůstává, že Izrael – na rozdíl od USA i EU – nemá s vojenským angažmá Ruska v Sýrii zásadní problém. Koneckonců sám Putin už v Moskvě Netanjahu ujistil, že uznává legitimní bezpečnostní zájmy Izraele v Sýrii. To není návrat do éry Brežněva, ale úplně nová hra s jinak rozdanými kartami.

V čem tedy může být problém? Jak už bylo řečeno, v samotné účasti Ruska ne. Ale třeba v tom, že zajistí-li Rusko přežití Asada v Sýrii, posílí tím i vliv Íránu. Ben-Jišaj píše o formování provýchodní osy Írán, Sýrie, Irák, Rusko jako protiváhy k prozápadní ose Saúdská Arábie, emiráty v Zálivu, Egypt. Větší problém pro Izrael by nastal, kdyby mu Rusové zabránili napadat transporty zbraní, které Írán posílá Hizballáhu do Libanonu. Ale Ben-Jišaj uzavírá takto: „Prozatím si Izrael z angažmá v regionu nemusí dělat starosti.“ **ZBYNĚK PETRÁČEK**

PYTLÍK KULIČEK ...a další události

Vybráno z českých médií/

„Je pravda, že v Polsku, kde byl průběh holokaustu nejhorší, měli Židé šanci přežít tam, kde za války polský podzemní stát působil. Záchrana Židů sice nebyla jeho prioritou, ale byla tu například Žegota – Rada podzemního státu pro pomoc Židům. Nicméně já se se svou knihou obracím k lídrům a veřejnosti s jiným sdělením. Neříkám, že máme budovat instituce, které přežijí nejhorší variantu. Žádný malý, ale možná ani velký stát by nevydržel dvojnásobnou okupaci, kdy obě strany systematicky vyvražďují elitu. Československo, kde průběh likvidace státu nebyl tak drastický, bylo na konci třicátých let nejspíš nejfunkčnějším státem na kontinentu. A jeho rozklad trval šest měsíců, tedy chvíli,“ řekl americký historik T. Snyder v rozhovoru pro Respekt.cz (5. 10.). ■■ „Pokud je svoboda projevů jedním ze stavebních kamenů demokratické společnosti, projevy nenávisti jsou na druhou stranu jejím do očí bijícím porušováním,“ uvedla eurokomisařka Věra Jourová. Spolu s místopředsedou komise Fransem Timmermansem Jourová uspořádala v Bruselu první ročník Kolokvia o lidských právech. Problém nenávisti vůči Židům a muslimům se dostal do popředí zájmu po několika útocích v Evropě, poslední větší se odehrál v lednu 2015 na košer obchod v Paříži. Jourová na kolokviu uvedla, že projevy nenávisti na internetu jsou porušením svobody a musí být přísně potrestány. Na kolokviu se soustředila na několik témat, která s problémem souvisejí. Sešla se také se zástupci Googlu, Facebooku, Microsoftu a Twitteru. (Euroskop.cz 5. 10.) ■■ „Čtyřlenné palestinské komando uneslo italskou výletní loď Achille Lauro 7. října před 30 lety. Požadovali osvobození 50 Palestinců vězněných v Izraeli. Loď plující z Alexandrie do Port Saidu nasměrovali k syrskému přístavu Tartús. Ale vplout tam jim povoleno nebylo. Na lodi s 450 pasažéry zastřelili Američana židovského původu Leona Klinghoffera, který byl vozičkář. Po dohodě mezi únosci a egyptským prezidentem Mubarakem směli opustit loď a odletět běžnou linkou do Tuniska. Americké stíhačky letoun

obklíčily a pilot byl přinucen k přistání na Sicílii. Únosci byli dopadeni. Později byl zatčen i organizátor přepadení Abú Abbás z Organizace pro osvobození Palestiny,“ připomínají LN (7. 10.). ■■ Již pošestnáct se uskutečnil v kolínské synagoze vzpomínkový koncert na památku odsunutých Židů. „S nápadem pořádat v rekonstruované kolínské synagoze vzpomínkový koncert přišla v roce 2000 Ishka Lichter, rozená Roudnická, kolínská rodačka v současné době žijící v Americe, jejíž otec byl jednou z obětí holokaustu,“ přiblížila moderátorka koncertu Hana Zrůstová stálou mecenášku a přivítala ji v sále. (Kolínský deník 8. 10.) ■■ „Tak bohužel se to tam děje jednou za čas. Izrael existuje 66 let nebo 67 a většinu času je ve válečném stavu a ve válce. Ta oblast je neklidná a jednou za čas tam dojde k vzedmuté vlně násilí a v tuto chvíli jsme v situaci, kdy se ta situace skutečně zhoršila. Na druhou stranu podíváte-li se jinam na Blízký východ, tak Izrael stále zůstává jedním spíše z těch klidných míst, protože situace

v mnoha dalších arabských zemích je daleko, ale daleko horší. ... Nemyslím si, že pro řešení uprchlické krize Praha nic nedělá. Pomáháme, zároveň pomáhají lidé. Když se podíváte na data, kolik jsme v minulosti integrovali uprchlíků a kolik žije cizinců na území České republiky, tak to vůbec není špatné. Jsme v průměru Evropské unie. Žijí tady čtyři procenta cizinců, průměr EU je 4,1,“ uvedl v rozhovoru pro ct24.cz bývalý velvyslanec v Izraeli T. Pojar (21. 10.). ■■ K 70. výročí konce druhé světové války připravilo Občanské sdružení Pro synagogu v Nové Cerekvi ve spolupráci s městysem a Základní

školou Nová Cerekev mimo jiné i operu *Brundibár* v podání Dismanova rozhlasového dětského souboru. O obě působivá vystoupení byl velký zájem. Zasloužený úspěch sklidily děti z pražského souboru především během večerního představení, které bylo zároveň i tečkou za letošní sezonou v novocerekevské synagoze. (Pelhřimovský deník, 3. 10.) ■■ Historické tržiště, polské a německé nápisy, vojáci z druhé světové války, stará auta. K tomu velké množství parkujících kamionů, uzavřené ulice. Tak vypadá v současné době centrum Žatce u radnice a v okolních náměstích a ulicích. Američtí filmaři tam natáčejí snímek *The Zookeeper's Wife*. Točilo se třeba na historickém tržišti na Hošťálkově náměstí za radnicí nebo v Dlouhé ulici nedaleko synagogy. Film *The Zookeeper's Wife* se odehrává ve varšavské zoologické zahradě, jejíž správce a jeho žena ukrývají během druhé světové války židovské obyvatelstvo. Do hlavní mužské role zoologa Lutze Hecka byl obsazen německý herec Daniel Brühl, který si v roce 2003 zahrál hlavní roli v tragikomedii *Good bye, Lenin!*. Ve filmu si zahrává také americká herečka Jessica Chastainová, která se objevila třeba v seriálech *Zločiny ze sousedství* nebo *Pohotovost*. Minulý týden v centru Žatce natáčel film z druhé světové války další zahraniční štáb – tentokrát francouzský. Ve městě pořizoval záběry pro snímek *Pytlík kuliček*. Mezi herci byl i Marek Vašut. Děj snímku *Pytlík kuliček* se odehrává za druhé světové války, předlohou je kniha spisovatele Josepha Joffa. Příběh se odehrává mezi lety 1941–1944, kdy dva mladí židovští bratři přecháží přes Francii okupovanou německou armádou. (Chomutovský deník, 23. 10.) ■■ Bezmála 11 tisíc lidí, což je jedna z historicky nejvyšších návštěvností, zavítalo víkendem do Boskovic, kde se konal 20. ročník Husích slavností. Příchozí spořádali více než 2500 porcí pečené husy, které pro ně připravilo 22 restaurací. Akce připomíná starou tradici z dob, kdy město bylo jedním z nejvýznamnějších center Židů na Moravě. Ti chovali husy a zásobovali jejich masem stoly smetánky ve Vídni. Přišli na to před lety muzejníci při bádání v archivu. (MFD 5. 10.)

jd, ilustrace Jiří Stach

Kalendárium

Před **160 lety, 1. listopadu 1855**, se v Ivančicích na Moravě narodil budoucí právník, hudební vědec, hudební skladatel, publicista a zakladatel moderní muzikologie **GUIDO ADLER** (zemřel 15. února 1941 ve Vídni). Narodil se v rodině lékaře Joachima Adlera, který zemřel velmi záhy po synově narození (jeho hrob lze nalézt u severní zdi židovského hřbitova v Ivančicích), a tak se matka s dětmi odstěhovala do Jihlavy. Od 8 let vyrůstal Guido ve Vídni. V roce 1878 získal titul doktora práv, dva roky nato (1880) obhájil doktorát filosofie. Od roku 1885 byl jmenován profesorem dějin hudby na německé univerzitě v Praze a v letech 1898–1927 profesorem na vídeňské univerzitě.

Spolu s Friedrichem Chrysanderem zakládal a řídil hudebněvědná periodika *Vierteljahrschrift Musikwissenschaft* a od roku 1894 edici *Denkmäler der Tonkunst in Österreich*. V roce 1927 stál u zrodu Mezinárodní společnosti pro muzikologii se sídlem v Basileji a byl jejím doživotním čestným prezidentem. Je též autorem memoárů nazvaných *Wollen und Wirken*. Po obsazení Rakouska roku 1938 nesměl z rasových důvodů publikovat. Jen pro vysoký věk nebyl poslán o koncentračního tábora jako jeho dcera. Na jeho rodném domě (Vávrova ulice č. 2) byla v roce 1998 odhalena pamětní deska v češtině a němčině.

Před **180 lety, dne 3. listopadu 1835**, se v Krnově narodil muž, jehož životní dráha vedla do USA, kde jako první začal průmyslově vyrábět droždí. **CHARLES LOUIS FLEISCHMANN** (3. 11. 1835 Krnov–10. 12. 1897 Cincinnati, USA) se narodil se jako jeden ze šesti potomků maďarsko-židovského majitele palírny Abrahama Fleischmanna a jeho manželky Babetty. Dostalo se mu vzdělání v Budapešti, Praze a Vídni. Právě v rakouské metropoli zahájil Fleischmann svoji podnikatelskou kariéru, když tu vyráběl droždí a lihoviny. Roku 1865 odešel do USA, kde se usadil v Cincinnati a zde

také pokračoval v podnikání. Společně se svým bratrem Maximilianem a dalšími společníky založil roku 1868 Fleischmann Yeast Company, která se zabývala výrobou droždí. Podnikatelský průlom přinesla roku 1876 výstava ve Filadelfii, kde Fleischmann uspěl s modelem vídeňského pekařství a získal řadu nových zakázek. Postupně firmu rozšířil na 14 výrobních závodů. Za své zásluhy byl Fleischmann roku 2008 uveden do Síně slávy Americké asociace pekařů.

Charles Louis Fleischmann.

Dne **14. listopadu** uplyne **180 let** od narození **JONASE LEOPOLDA BRANDEISA** (14. 11. 1835 Praha–23. 1. 1903 Omaha, USA), který pocházel z rozvětvené pražské židovské rodiny, jejíž kořeny se nacházejí v Brandýse nad Labem. Snad kolem 21. roku svého života odešel do USA, kde nejdříve obchodoval s indiány a následně se usadil v Omaze. Jeho manželkou se stala Franziska Brandeisová, která pocházela také z pražské židovské rodiny Tewelesů. Roku 1881 založil v Omaze obchodní dům J. L. Brandeis a synové, který postupně rozvíjel a vybuodoval z něj řetězec o několika pobočkách. Po jeho smrti byla firma vedena dalšími členy rodiny a největšího rozkvětu dosáhla v 70. letech 20. století, kdy měla 14 poboček a obrát 100 milionů dolarů ročně. Pak však přišla krize a roku 1987 byl řetězec koupěn firmou Younkers za 33,9 milionu dolarů. Nový vlastník pak jméno pražského rodáka z názvu firmy vymazal.

Brandeis byl jedním z mnoha migrantů z českých zemí, kteří si v USA splnili svůj „americký sen“. Společně se svým synem Emilem, který tragicky zahynul při ztroskotání Titaniku, je pohřben na židovském hřbitově v Omaze.

Před **15 lety, 9. listopadu 2000**, byl v Liberci na místě někdejší, nacisty vypálené synagogy slavnostně otevřen moderní komplex nazvaný **STAVBA SMÍŘENÍ**, který zahrnuje Krajskou vědeckou knihovnu a synagogu. Autorem architektonického návrhu stavby byl Radim Kousal. Jednalo se o první novou synagogu vystavěnou po roce 1938 na území České republiky (a první synagogu na východ od železných opon). **(ra, am)**

DEN, KDY ZEMŘELA NADĚJE

Před **20 lety, 4. listopadu 1995**, byl na telavivském náměstí Izraelských králů při mírové demonstraci zabit izraelský premiér **JICCHAK RABIN**. Zavraždil ho sedmadvacetiletý židovský náboženský extremističtější student práv Jigal Amir na protest proti premiérově snaze o trvalý mír s Palestinci. Ačkoli jeho čin odsoudily světské i náboženské autority („Pokoušet se dodat náboženskou váhu vraždě je zcela nepřijatelné a představuje cynické zneužití židovského zákona k cílům, které se s judaismem naprosto neslučují“), nikdy neřekl, že svého činu lituje. Tento atentát je dodnes řadou komentátorů – možná idealisticky – považován za závažný mezník, za den, kdy zemřela naděje na židovsko-arabské mírové soužití. Co se mezitím stalo?

Rabinův vrah si odpýváka doživotní trest. Během něho se oženil, bylo mu dovoleno, aby ho manželka několikrát navštívila, a dočkal se i syna. Jeho rodina žádala o propuštění, které by podle ní mělo přijít letos, po dvaceti letech ve vězení. Ale nikdo nečeká, že by se tak stalo. Kneset přijal již roku 2001 zákon „Jigal Amir“, který zakazuje zkrácení trestu vrahovi premiéra. Místo, kde byl na dnešním Rabinově náměstí zabit, se každoročně stává památkem, kam přicházejí tisíce lidí zapálit svíci. Ale dosud, a dnes snad ještě výrazněji, platí to, co napsal roku 2005 k výročí atentátu izraelský spisovatel David Grossmann:

Jicchak Rabin. Foto archiv.

„Rabinovu vrahu se nepodařilo úplně zastavit proces smíření mezi dvěma národy. Ale dokázal ho zpomalit, zkomplikovat, potřísnit ho stále větším množstvím krve, jak izraelské, tak palestinské. Není prostor vypsat, kolik hrůzy a zkázy zažila za poslední desetiletí naše země. Dnes je Izrael prosperujícím, dynamickým státem plným života, ale současně je to země rozpolcená a mučenná, v níž řada skupin považuje jiné skupiny za nepřátele na život a na smrt.“ **(am)**

Štěpán Balík

JIDIŠ V ŽIDOVSKÉM ETNOLEKTU a moderní židovská literární identita v Čechách

■ Informace, že slova chabrus, košer, mešuge, šmé, šoufl pocházejí z jidiš, lze snadno najít v etymologických slovnících. To, že jazyk jidiš, resp. židovská němčina, tvoří lexikální základ českého židovského etnolektu, ale ví asi již méně osob. Přitom etnolektální slovní zásobu lze ve stylizované podobě nalézt např. v textech Vojtěcha Rakouse, Karla Poláčka, Norberta Frýda či téměř neznámého Jiřího Krause.

Přínosem této monografie není pouze opravený soubor českého židovského etnolektu zachyceného v knize Ruth Bondyové *Mezi námi řečeno*, ale především jeho doplnění o etymologický výklad a rozšíření o informace týkající se distribuce vybraných jidišismů ve středoevropském kontextu (jazyk jidiš ovlivnil polštinu i němčinu včetně němčiny českých Němců). Přestože je tato publikace zacílena na jidišismy v mluvě českých Židů (naleznete je v souhrnném zpracování ve slovníčku), autor zároveň sleduje pronikání tohoto jazyka do obecné češtiny i do ostatních nářečí včetně městské mluvy (např. brněnské) a v neposlední řadě také do argotu či tzv. jazyka světských lidí. Nechybí krátký přehled o literatuře v jidiš vydané v českých zemích v 17. a 18. století.

Vydalo Nakladatelství Lidové noviny v Praze roku 2015. 144 stran, 249 Kč.

Daniel Baránek

ŽIDÉ NA FRÝDECKU A MÍSTECKU Židovské společenství a jeho tvůrci

■ Kniha sleduje proces vzniku, rozvoje, úpadku a zániku židovské komunity na Frýdecku a Místecku, jež reprezentuje jedno z židovských společenství na Moravě a ve Slezsku vyvíjejících se v důsledku emancipace Židů.

Na rozdíl od většiny dosavadní literatury týkající se moravských a slezských emancipačních židovských komunit si tato práce nevěnuje pouze vnějších jevů (počtu a socioekonomického postavení Židů či výstavby náboženských budov), ale klade důraz na samotné společenství, jeho vnitřní vývoj a limity, různé koncepce rozvoje společných institucí a náboženskou a později také národnostní identitu členů frýdecko-místecké židovské komunity.

Dále práce sleduje meze integrace Židů do okolní společnosti, jakož i teritoriální specifika vyplývající ze skutečnosti, že se dané společenství utvářelo na moravsko-slezské hranici.

Vydala Filozofická fakulta UK v Praze roku 2015. 204 stran, 220 Kč.

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

Inscenace *Amerika* v režii Wolfganga Engela podle Kafkova románu. Foto Theater.cz.

PROGRAMY V KNIHOVNĚ VÁCLAVA HAVLA

■ V Knihovně Václava Havla (Ostrovní 3, Praha 1) se dne **2. 11.** od 19.00 uskuteční filmová projekce a křest CD skladby *Makanna* (na motivy románu Jiřího Weila z roku 1940) od Ireny Kosíkové. V záznamu účinkují Irena Kosíková (varhany), Jan Židlický (recitace), František Brikcius (sólové violoncello) a Jan Talich & Talichův komorní orchestr.

■ Letos si připomínáme 100 let od genocidy Arménů, 125 let od narození Franze Werfela a 75 let od jeho smrti. Dne **5. 11.** od 18.00 se v KVH uskuteční literární večer věnovaný Werfelově románu *Čtyřicet dní*. Účast přislíbili překladatel Hanuš Karlach, germanista Milan Tvrđík, dramatik Jan Vedral a armenistka Milada Kiliánová. Diskusi moderuje novinář Petr Vizina.

KAFKA NA FESTIVALU NĚMECKÉHO JAZYKA

■ Ve dnech **5.–29. listopadu** se uskuteční již 20. ročník Festivalu německého jazyka v Praze. Jedná se o mezinárodní přehlídku činoherních inscenací a divadelních projektů z celé německojazyčné oblasti, tedy Německa, Rakouska, Švýcarska, Lucemburska a Lichtenštejnska. Spolupracuje s těmi nejlepšími soubory a divadelními tvůrci.

Letos naleznou zájemci v programu několik inscenací na základě textů Franze Kafky. Jsou to: lucemburský soubor Kulturhaus Niederrhein s berlínským režisérem Martinem Englerem představí jevištní zpracování *Deníků*. Pro festival vytvořil syntézu literatury, herectví, hudby i výtvarného umění s názvem *kaFka: Hrůza pouhé schematičnosti*. Hraje se **10. 11.** od 20.00 v Divadle Komedie; o den později, **11. 11.**, pořádají organizátoři festivalu zájezd do Drážďan na představení *Ameriky* v režii Wolfganga Engela jako poctu režisérovi Pavlu Kohoutovi, který je společně

se spisovatelem Ivanem Klímou autorem dramatisace Kafkova románu. **21. a 22. 11.** od 19.30 se na Nové scéně ND konají inscenace *Zámku* (dramatizace Beta Lang, režie Erban Montag). Všechna přestavení jsou s českými titulky. Více informací naleznete na www.theater.cz.

JIDIŠ VE TŘECH PODVACÁTĚ

■ Dne **11. 11.** od 19 hodin se v Divadle v Dlouhé v Praze koná 20. jubilejní koncert skupiny *Jidiš ve třech*. Účinkují: Hana Frejková, zpěv; Slávek Brabec, akordeon; Milan Potoček, klarinet; Marianna Borecká, zpěv.

BALETNÍ PŘEDSTAVENÍ DECADANCE

■ Choreografii *Decadance* od významného izraelského tvůrce Ohada Naharina v podání členů baletu ND (viz *Rch* 8/2015) na Nové scéně Národního divadla v Praze lze vidět v listopadu v těchto termínech: dne **15. 11.** od 14 a 19 hodin a **17. 11.** od 16 a 19 hodin.

LISTOPADOVÁ DISKUSE V MAISLOVCE

■ Zveme Vás na další ze série Diskusí v Maislovce. Tématem listopadové diskuse bude *současná uprchlická krize v Evropě*, její možné následky a politika ČR. Hostem bude jeden z tvůrců české azylové politiky, ředitel odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR Tomáš Haišman, koordinátorka syrských programů Člověka v tísní Jitka Škovránková a psycholog a dobrovolník pomáhající uprchlíkům Tomáš Rektor. Moderuje Petr Mandl. Diskuse proběhne **19. listopadu** od 18.00 v Maislově 18 ve velkém sále v přízemí.

BULHARŠTÍ ŽIDÉ A SÍLA OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

■ Do **9. ledna 2016** je ve výstavním prostoru Národní knihovny v pražském Klementinu přístupna výstava s názvem *Síla občanské společnosti: Osud Židů v Bulharsku*, která seznamuje zájemce se zachranou bulharských Židů za druhé světové války. Výstavu připravily Národní knihovna ČR a Velvyslanectví Bulharské republiky v Praze ve spolupráci s Bulharským kulturním institutem v Praze. Dokumentární výstava, jež zahrnuje dvacet jedna panelů s fotografiemi, faksimile a textem, který dokumentuje události spojené s židovskou obcí v Bulharsku v letech 1940–1944, zachycuje odpor bulharských občanů a jejich odvážný nesouhlas s podřízením se plánům na deportaci bulharských Židů do nacistických koncentračních táborů. Otevře no pondělí až sobota 9.00–19.00 hodin, kromě státních svátků.

ŽIDOVSKÁ OBEC PRAHA

(Maiselova 18, Praha 1, společenský sál)

Káva o čtvrté

■ Dnešní události neovlivňují náš každodenní život, ale budoucnost Evropy nepochybně. Orientovat se v záplavě vzájemně si odporujících informací a názorů vám může pomoci řada setkání s odborníky v rámci pořadu Káva o čtvrté. Kavárna je otevřena vždy od 14.30, besedy začínají od 15.30. Připravil a moderuje Honza Neubauer.

■ Ve středu **4. 11.** přijdou do Kávy novinář **Karel Hvizďala** a lékař a spisovatel MUDr. **František Koukolík**. Budou hovořit na mj. téma: Jsou pro Evropu větším ohrožením migranti, nebo její rozdělení?

■ Ve čtvrtek **12. 11.** k nám přijali pozvání **Šimon Pánek**, ředitel úspěšné nevládní a neziskové organizace Člověk v tísni, a JUDr. **Martin Rozumek**, ředitel rovněž nevládní a neziskové Organizace pro pomoc uprchlíkům.

■ V úterý **24. 11.** přijde PhDr. **Tomáš Haišman**, ředitel odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR. Jeho témata mj. znějí: Na kolik nás přijde jeden uprchlík? Bezpečnostní hrozby.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP V PRAZE

(Auditorium, Maiselova 15, 3. patro)

■ 1. 11. v 17.00: **The Return** (Polsko/USA, 83 min., v angličtině a polštině s anglickými titulky). Projekce stejnojmenného dokumentu newyorského filmaře Adama Zuckera zachycujícího jedinečnou realitu polské židovské současnosti. Ve filmu se prolínají příběhy čtyř žen vychovaných v katolicismu, které v průběhu svého dospívání objevily své židovství. Projekce proběhne za přítomnosti autora a bude následovat beseda. V angličtině. Vstup volný.

■ 3. 11. v 18.00: **Zmizelá židovská stopa**. Vernisáž výstavy fotografií, v níž se protínají dva soubory zachycující zmizelá a dochovaná židovská památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. První soubor představuje výběr z autorské tvorby fotografa Libora Cabáka, který se dlouhodobě věnuje dokumentování židovských památek. Druhá část výstavy je věnována archivním fotografiím synagog a židovských čtvrtí, které byly zničeny během druhé světové války nebo i po ní. Vstup volný. Výstava je přístupná do 7. 1. 2016 po–čt 12–16, pá 10–12, během večerních programů a po domluvě.

■ 19. 11. v 18.00: **Padre a Rebe**. Představení stejnojmenné knihy Martina Flosmana, pracovníka Vojenského historického archivu v Praze, který se dlouhodobě zabývá vojenskou duchovní službou v československých zahraničních jednotkách za

KULTURNÍ POŘADY

druhé světové války. Kniha je založena na denících, které si přímo na frontě vedli katolický kněz, kapucín František Petružela (přezdívkou Padre), a rabín JUDr. Hanuš Rezek (Rebe). S publicistou Petrem Brodem bude o knize, a zejména pak o židovské duchovní službě v československém vojsku rozmlouvat autor s historikem Janem Stříbrným. Vstup volný.

■ **Nedělní program pro děti a jejich rodiče:** 15. 11. ve 14.00: **Lviček Arje poznává Židovské Město**. Se lvíčkem Arjem zavítáte do znovuotevřené Maiselovy synagogy. Jednotné vstupné 50 Kč.

PROGRAM OVK ŽMP V MAISLOVĚ SYNAGOZE

(Maiselova 10, Praha 1)

■ 5. 11. v 19.30: **Siempre nuevo**. Koncert stejnojmenného kytarového dua Patrika Vacíka a Matěje Fremla, jehož těžištěm bude tvorba italského židovského skladatele Maria Castelnuovo-Tedesca. Dále zazní výběr ze skladeb Jana Nováka a Enriqua Granadose. Vstupenky na koncert lze zakoupit v Maiselově synagoze nebo v Informačním a rezervačním centru ŽMP (Maiselova 15, Praha 1). Vstupné 180 Kč.

■ 9. 11. v 19.00: **David melech Jisrael**. Koncert v rámci IX. ročníku mezinárodního hudebního festivalu *Nekonvenční žižkovský podzim*. Skladby Antona Hammerschmidta, Ludwiga van Beethovena, Erwina Schulhoffa, Zdeňka Fomůska a Stanislava Jelínka uslyšíte v provedení Pražského dechového tria. Koncert se koná u příležitosti připomínky tzv. křišťálové noci. Vstupenky lze zakoupit v Maiselově synagoze nebo v Informačním centru ŽMP. Vstupné 100 Kč.

■ 12. 11. v 19.00: **Chasidismus a haskala v 18. století**. Přednáška předního izraelského odborníka na téma prof. Jonatana Meira (Hebrejská univerzita v Jeruzalémě). Přednáška uzavírá Druhé pražské kolokvium o židovské knize pořádané Pražským centrem židovských studií při UK v Praze. V angličtině. Vstup volný.

■ 22. 11. v 17.00: **Naše 20. století: pohled z druhé strany**. Pokračování úspěšného pamětnického cyklu, který se zaměřuje na příběh českých Židů ve 20. století v prolínání židovské a nežidovské perspektivy. Pozvání přijal jeden z nejvýznamnějších představitelů českého skautingu Jiří Navrátil (*1923) a přeživší šoa, historik Toman Brod (*1929). Moderuje Petr Sokol. Vstup volný.

■ 23. 11. v 19.00: **Bratři Krausové**. Autor-ské čtení povídek spisovatele Ivana Krause,

v podání autora a jeho bratra, herce a moderátora Jana Krause. Vstupné 90 Kč.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP V BRNĚ

(tř. Kpt. Jaroše 3, Brno)

■ 3. 11. v 17.00: **Rabín Feder – život a dílo**. Zahájení výstavy připomínající významného rabína, spisovatele a filozofa, který část svého života spojil s Brnem. V programu zazní jeho dosud neznámá povídka nazvaná *Korach* v podání studentů brněnské Konzervatoře Radima Šimíka a Simony Benáčkové. Vstup volný, výstava potrvá celý listopad v době pořadů či po domluvě.

■ 5. 11. v 18.00: **Z historie poslední židovské komunity v Jičíně**. Přednáška Anny Sedláčkové se zaměří na život tamní židovské komunity v době předválečné a v období válečném. Formou životopisných medailonků představí příslušníky židovské komunity jako osobnosti, aktivní členy řady dobročinných spolků a zároveň vlastníky obchodů a továren. Vstupné 30 Kč.

■ 8. 11. v 10.30: **Směr mizrach**. Další setkání z cyklu dětských výtvarných dílen Šalom, vítejte u nás. Seznámí s významem obrázku mizrach v tradiční židovské domácnosti, chybět nebudou výtvarné aktivity. Akce se koná v sále Turistického a informačního centra ŽOB na židovském hřbitově v Brně-Židenicích. Vstupné 30 Kč.

■ 19. 11. v 18.00: **O šťastných koncích se spisovatelem Antonínem Přídalem**. Beseda se spisovatelem a překladatelem o Romeovi a Julii v různých uměleckých dílech a také o šťastných koncích. Vstupné 30 Kč.

■ 23. 11. v 18.00: **Zmařené naděje**. Prožitky ztráty domova, byrokratické šikany, migrace a uprchlictví v dobových dokumentech a svědectvích pamětníků. Přednáška Martina Šmoka z USC Shoah Foundation je založená na materiálech stejnojmenné výstavy ŽM v Praze a představí málo známé aspekty poválečné historie českých zemí spojené s návratem přeživších z koncentračních táborů a tranzitem desetitisíců židovských uprchlíků přes naše území. Vstupné 30 Kč.

■ 26. 11. v 18.00: **Rabín není jen učitel**. V loňském roce uplynulo 180 let od narození rabína Barucha Jakoba Placzka, letos si připomínáme 140. výročí narození rabína Richarda Federa, od jehož úmrtí uplyne 18. listopadu již 45 let.

Životní osudy obou významných brněnských rabinů, kteří také vykonávali funkci zemských rabinů se sídlem v Brně, dělilo jen 40 let, ale jejich životy zahrnují téměř celé novodobé dějiny brněnské židovské obce. O jejich životě a díle bude vyprávět Zuzana Prudilová z Kulturního a vzdělávacího centra rabína Federa. Vstupné 30 Kč.

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ Na konci září navštívilo pět studentů z kvinty a sexty památník Flossenbürg, který se nachází na místě bývalého nacistického pracovního tábora. Kromě komentované prohlídky celého areálu a expozice studenty čekal nabitý program, připravený Institutem Tereziánské iniciativy.

■ Koncem září se studenti nižšího gymnázia zúčastnili fotbalového turnaje „Coca Cola Cup“. Žáci předvedli hezký výkon, ale na vítěznou školu bohužel nestačili.

■ V říjnu se uskutečnil poznávací zájezd studentů gymnázia do Izraele. Projeli Svatou zemi od severu k jihu, od Golan po Negevskou poušť.

■ Lauderovy školy získaly díky přestavbě, která proběhla v průběhu prázdnin a letošního září, nové učebny, modlitebnu a nové prostory pro školní družinu. Rodiče si je mohli přijít oficiálně prohlédnout 20. října, kdy se měli také možnost setkat se zástupci Bezpečnostního oddělení ŽOP. Prohlídka školy byla příležitostí k přátelskému setkání i k rozhovoru s vedením školy o plánovaném otevření 2. stupně ZŠ, které by se mělo uskutečnit v září 2016.

■ Srdečně zveme na **den otevřeného vyučování**, který se koná **25. listopadu** od 8.30 hodin, kdy vás rádi uvítáme na jakékoli vyučovací hodině základní školy, a srdečně zveme týž den od 14 hodin na **den otevřených dveří**, kdy si můžete prohlédnout školu a pohovořit s pedagogy. Více informací naleznete na www.lauder.cz.

CENA

PRO LOŠTICKOU SYNAGOGU

■ Občanské sdružení **Respekt a tolerance** se léta zabývá dokumentací historie a kultury bývalých židovských komunit v Lošticích, Mohelnici a Úsově. Zpracovává informace z archivu i literatury a zaznamenává vzpomínky pamětníků. Nyní získalo významné ocenění za úspěšnou rekonstrukci loštické synagogy. Je to druhé místo Ceny Rudolfa Eitelberga za zdařilou realizaci v oblasti architektury, urbanismu a péče o památky v Olomouci a Olomouckém kraji, které jednou za dva roky uděluje společnost Za krásnou Olomouc. Více informací naleznete na www.respectandtolerance.com.

TEPLICKÝ CIMES POPÁTĚ

■ Spolek Ulpan Teplice pod záštitou Velvyslanectví Státu Izrael pořádá ve dnech **2.–21. 11.** Dny židovské kultury **Teplický cimes**, letos již pátý ročník.

V rámci programu se uskuteční například Židovská škola vaření s Victorem Sanovcem (**2. 11.** od 17.00 v Hotelu U Kozičky), koncert divoké skupiny z Izraele Jewish

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

Interiér synagogy v Lošticích.

Monkeys (**6. 11.** od 20.00 v Jazz klubu Teplice), vernisáž výstavy **Anna Franková – odkaz pro současnost** s přednáškou (**10. 11.** v aule gymnázia), projekce filmů, přednášky a divadelní představení. Program naleznete na www.teplicky-cimes.cz.

KONFERENCE TRAUMA A HUDBA

■ Irene, z. s., a Rafael Institut, z. s., vás zvou na konferenci **Trauma a hudba**. Konference se koná u příležitosti udělení Prix Irene 2015, a to ve Vzdělávacím a kulturním centru ŽM (Maiselova 15, Praha 1) ve dnech **13.–14. 11.** Bude zkoumat a dokládat, jak hudba v lidském společenství může ovlivňovat prožívání duchovní, ale zejména jednání občanské. Na konferenci zazpívají Marwan Alsolaiman (laureát 2015), Jiří Dědeček, Jaroslav Hutka a Mišpacha. Příspěvky přednesou psychoterapeuti, bohoslovci, vědci a další osobnosti Marina Mojović (Srbsko), Earl Hopper (GB), Václav Trojan, Miloš Rejchrt, Karol Sidon a Helena Klímová (ČR).

Bude také uvedena kniha *Společenská nevědomí* – český překlad spolupráce významných skupinových analytiků z celého světa. Více na www.prixirene.cz.

ZATAJENÉ DOPISY

■ Spolek akademiků Židů zve na promítání dokumentárního filmu **Zatajené dopisy** a na setkání s Mgr. Barborou Šebovou, romistkou a autorkou diplomové práce, která posloužila jako námět snímku, jenž popisuje vznik školy pro romské děti v jihočeském Květušíně. Účast přislíbil také režisér filmu Tomáš Kudrna. Promítání a následná přednáška s diskusí se konají **26. 11.** od 18 hodin v Maiselově ulici 18, 3. patro.

PŘEDNÁŠKA FYZIOTERAPEUTKY

■ Zveme na přednášku *Stabilita u seniorů* v rámci projektu Komplexní péče o seniory v terénních službách a v domě s pečovatelskou službou ŽOP. Koná se **9. 11.** od 15.00 na Židovské obci v Praze, v zasedací místnosti ve 2. patře. Přednáška je vhodná pro všechny, kteří se zajímají o témata pohybu a pohybového aparátu. *soc.*

KULTURNÍ PROGRAM

DSP HAGIBOR

■ **4. 11.** od 14.30: *Židovská svatba* – vernisáž výstavy fotografií Jindřicha Buxbauma.

■ **10. 11.** od 10.30: Klavírní matiné – uvádí a hraje prof. Ivan Klánský.

■ **18. 11.** od 14.00: Setkání s paní profesorkou Zuzanou Růžičkovou.

■ Výstavy: *Erec* – fotografie Jindřicha Buxbauma, *Co se do Obecních novin nevěšelo II* – fotografie Petra Balajky.

BESAMIM

■ Besamim – výuka izraelských lidových tanců: pravidelné kurzy izraelských lidových tanců (úplní začátečníci i pokročilí) probíhají **každý čtvrtek** od 19.00 do 22.00 v ZŠ Jiřího z Poděbrad, Praha 3. Bližší informace na www.besamim.cz, besamim@volny.cz, tel.: 603 852 917.

PROGRAM BEJT SIMCHA

■ Přednáška dokumentaristy Martina Šmoka: **30. listopadu** od 19.00 zveme do kavárny Krásný ztráty (Náprstkova 10, Praha 1) na přednášku na téma *Zmařené naděje: o výstavě, kterou někteří viděli a jiní neviděli, diskuse o paměti a zapomínání, paralelách minulosti a dneška*. Vstupné 50 Kč.

■ **Pravidelné akce: Ivrit** – hodiny hebrejštiny pro začátečníky každé úterý od 18.00, kurz pro pokročilé ve čtvrtek od 18 hodin, pro středně pokročilé od 19.30; **úvod do judaismu** každé úterý od 19.45.

ITAMAR BOROCHOV V PRAZE

■ Legendární izraelský trumpetista **Itamar Borocho** se poprvé objevuje v rámci svého turné v České republice a přiváží s sebou sehraný kvartet složený ze špičkových newyorských umělců. Itamarova tvorba vychází mimo jiné z tradic bucharské kultury, je kombinací arabské stupnice a jazzu. Jeho styl ovlivnili zejména Clark Terry, Booker Little a Curtis Fuller. Vystoupí **21. listopadu** v pražském Jazz Docku. *bs*

AVISHAI COHEN V BRNĚ

■ Na jazzový festival do Brna se vrací oblíbený izraelský basista, skladatel a zpěvák Avishai Cohen. Vystoupí **30. listopadu** v 19.30 v Boby Centru.

ŽNO BRATISLAVA

V **novembri** blahoželáme našim členom: pani Mariana Ascherová – 73 rokov; pani Helena Baginová – 105 rokov; pani Rozália Becková – 88 rokov; pán Juraj Eckstein – 88 rokov; pani Anna Hilvertová – 72 rokov; pani Agneša Križková – 78 rokov; pani Magdaléna Nágelová – 95 rokov; pani Erika Orlíková – 78 rokov; pani Alžbeta Schicková – 88 rokov; pán Peter Smékal – 78 rokov, a pani Oľga Urbaníková – 70 rokov. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO BRNO

V **listopadu** oslavujú své narodeniny: pani Petra Bauerová, nar. 18.11. – 34 let; pani Karin Czernayová, nar. 16.11. – 52 let; pani Erika Fišová, nar. 26.11. – 85 let; pan Pavel Fröhlich, nar. 6.11. – 52 let; pani Dita Längsten, nar. 21.11. – 36 let; pan Vladimír Látal, nar. 21.11. – 54 let; pan Martin Mayer, nar. 3.11. – 34 let; pan Jan Pelíšek, nar. 2.11. – 33 let; pani Alexandra Strnadová, nar. 10.11. – 66 let, a pani Eva Zikmundová, nar. 7.11. – 58 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **listopadu** oslavují: pani Victoria Francisco, nar. 8.11. – 49 let; pani Daniela Hromádková, nar. 24.11. – 47 let; pani Jitka Jelínková-Šimonová, nar. 9.11. – 67 let; pani Andrea Klímová, nar. 20.11. – 34 let; pani Lucie Nachtigalová, nar. 24.11. – 21 let; pan Jaromír Rux, nar. 13.11. – 50 let; pan Jan David Reitschläger, nar. 24.11. – 42 let, a pan Viktor Tyrpak, nar. 19.11. – 28 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **listopadu** oslaví narodeniny: Josef Fischer, nar. 16.11. – 67 let. Blahopřejeme.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

V **novembri** oslavíva narodeniny: pán MUDr. Valter Bauer, nar. 9.11. – 86 rokov; pán Ing. Juraj Galko, nar. 26.11. – 58 rokov; pani Marika Gomoriová, nar. 22.11. – 91 rokov; pán Tomáš Jakubovič, nar. 11.11. – 64 rokov; pani JUDr. Viera Kanáriková, nar. 8.11. – 60 rokov; pani MUDr. Katarína Mózešová, nar. 18.11. – 67 rokov; pán Herman Weinberger, nar. 18.11. – 88 rokov; pani Edita Nováková, nar. 27.11. – 89 rokov, a pán František Hubert, nar. 3.11. – 70 rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **listopadu** oslaví narodeniny náš člen pan Robert Götzlinger, nar. 5.11. – 73 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OSTRAVA

V **listopadu** oslaví narodeniny: pani Jiřina Garajová, nar. 29.11. – 74 let; pan Ing. Petr Madrý, nar. 5.11. – 59 let; pani Erika Markovičová, nar. 15.11. – 65 let, a pan Jan Ryška, nar. 9.11. – 79 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **listopadu** oslaví narodeniny: pani Tehla Bednářová, nar. 17.11. – 33 let; pani Hana Jančíková, nar. 19.11. – 83 let; pani Hilda Koutná, nar. 20.11. – 79 let; pani Věra Uhlová, nar. 21.11. – 62 let; pan Libor Vojtěch, nar. 22.11. – 26 let, a pan Ing. Petr Loužil, nar. 23.11. – 80 let. Všem jubilantům přejeme hodně zdraví a spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **listopadu** oslavují narodeniny: pani Bohumila Havránková, nar. 17.11. – 88 let; pani Helga Hošková, nar. 10.11. – 86 let; pan Volodymyr Chaplik, nar. 25.11. – 82 let; pani Eva Chotovinská, nar. 22.11. – 82 let; pani Olga Jirásková, nar. 16.11. – 86 let; pani Luisa Matoušková, nar. 25.11. – 85 let; pan Jiří Munk, nar. 2.11. – 83 let; pani Zuzana Nadjarová, nar. 10.11. – 91 let; pan Jiří Neumann, nar. 28.11. – 75 let; pan Mark Polevoj, nar. 16.11. – 83 let; pan Jiří Prokop, nar. 12.11. – 75 let; pan Tomáš Radil, nar. 8.11. – 85 let; pan Jindřich Ročovský, nar. 12.11. – 85 let; pan Arpád Rosenfeld, nar. 17.11. – 88 let; pan Vilém Karel Solar, nar. 27.11. – 89 let, a pani Renata Zábrowská, nar. 29.11. – 81 let.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí:

Dne 11. října zemřel pan MUDr. Gustav Singer ve věku 101 let. Se zesnulým jsme se rozloučili 12. 10. v obřadní síni NŽH, obřad provedl vrchní pražský rabín David Peter.

Dne 20. 10. zemřel pan Josef Hruška ve věku 86 let. Se zesnulým jsme se rozlouči-

li 22. 10. v obřadní síni NŽH, obřad provedl vrchní pražský rabín David Peter.

Zichronam livracha!

ŽO TEPLICE

V **listopadu** oslaví narodeniny: pani Jana Urbanová, nar. 10.11. – 78 let, a pani Lenka Čapková, nar. 4.11. – 37 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

Hodně zdraví a osobní pohody pani Pavle Schopfově a pani Miladě Narwové, které oslaví své narodeniny v **listopadu**, přeje celá teplická obec.

Ad mea veesrim šana!

ZEMŘEL GUSTAV SINGER

Gustav Singer byl jedním z posledních členů pražské obce, kteří prožili celé 20. století se vším, co k tomu náleželo. Zanedlouho poté, co se 21. ledna 1914 v židovské rodině ve Lvově narodil, vypukla první světová válka a rodina uprchla před frontou do Grazu v Rakousku, kde už po skončení války zůstala. Gustav Singer v Rakousku vystudoval lékařskou fakultu, v roce 1932 se však ukázalo, že si jeho otec nevyřídil po válce rakouské občanství, a protože byl původem ze západního Slovenska, získala celá rodina občanství československé.

V roce 1938, po anšlusu Rakouska, odešel G. Singer s manželkou do Prahy, odkud se po okupaci snažili odjet přes Polsko do Anglie. Po pobytu v uprchlickém táboře v Katovicích se dostali do sovětského záboru Polska a usadili se v Kamenici Podolském. Po napadení SSSR Němci společně s manželkou vstoupili do čs. vojenské jednotky v SSSR, kde Singer působil jako polní lékař. Účastnil se bitev u Sokolova a Kyjeva, dukelské operace i osvobození Slovenska.

Po válce vedl oční oddělení ve vojenské nemocnici v Plzni, posléze byl přeložen na oční oddělení Ústřední vojenské nemocnice v Praze, kde pracoval až do roku 1976.

Své sté narodeniny ještě oslavil s hudbou a tancem ve společenském sále pražské židovské obce. Když ve svých 101 letech 11. října letošního roku zemřel, přišel se s ním následující den na Nový židovský hřbitov v Praze rozloučit vedle mnoha dalších i celý minjan Jeruzalémské synagogy, jehož byl váženým a oblíbeným členem. Po zádušních modlitbách mu přátelé na rozloučenou zazpívali jeho zamilovanou „Ojfn pripeček“, píseň, která se stala symbolem východoevropského židovského světa před holokaustem.

Tehi nišmato crura bicror hachajim.

(jd)

TEROR V IZRAELI

Od začátku do října do uzávěrky tohoto čísla (25. 10.) trvala v Izraeli hrůzná vlna teroristických útoků noži, při nichž zahynulo 11 Izraelců a 126 bylo zraněno. Útoky začaly na Chrámové hoře v Jeruzalémě a ve východním Jeruzalémě, dále v Judeji a Samaří a vyskytly se i v Kirjat Gat na jihu země, v Tel Avivu a Afule, v Gan Šmuel a v Raananě. Útoky provádějí jednotliví mladí Palestinci („osamělí vlci“), kteří přicházejí hlavně z východního Jeruzaléma; mezi nimi byly i dvě ženy a dvě děti. Násilí vyvolala falešná zpráva palestinských médií, že Izraelci útočí na mešitu al-Aksá, a trvalé podněcování k násilí ze strany Hamásu, Fatahu a skupiny Palestinský islámský džihád, které útoky chválí jako „hrdinské činy“. Teroristé útočí hlavně noži v ulicích a autobusech, střílejí, vhadzují zápalné bomby nebo najíždějí do obětí na ulici svými vozy. Izraelská policie na útoky reaguje střelbou po útočnicích, v Beerševě byl takto omylem postřelen i eritrejský žadatel o azyl, jehož následně zlynčoval dav.

V říjnu však probíhaly i občanské demonstrace proti násilí. Největší z nich se konala dne 17. října v Jeruzalémě, stovky Židů a Arabů společně demonstrovaly i na severu země.

DOPIS PROTI BOJKOTU

Na sto padesát postav britského veřejného života se rozhodlo spolupodepsat otevřený dopis, který se staví proti kulturnímu bojkotu Izraele. Otiskl ho deník *The Guardian* a hned v jeho úvodu se signatáři vymezují proti jinému prohlášení, zveřejněnému týž deníkem letos v únoru, v němž různé osobnosti britského veřejného života ohlásily svůj záměr kulturně bojkotovat Izrael. Signatáři nového dopisu, k nimž patří slavná tvůrkyň *Harryho Pottera* J. K. Rowlingová či autor knihy o Jeruzalémě Simon Sebag Montefiore, se namísto toho přihlásili k iniciativě Kulturou ke koexistenci. Deklarují v něm podporu dvoustátního řešení izraelsko-palestinského konfliktu a přesvědčení, že kulturní bojkoty nijak nepřispívají k porozumění mezi národy a nepomáhají vyřešit vleklý konflikt na Blízkém východě.

ŽALOBA NA FACEBOOK

Podle agentury AFP jsou sociální sítě, především Twitter a Facebook, nejčastějším zdrojem informací pro mladé Palestince. Na 20 000 Izraelců nyní žaluje v New Yorku prostřednictvím svých advokátů Facebook za to, že ignoruje fakt,

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Simon Wiesenthal ve Vídni. Foto archiv.

že tato sociální síť se stává prostředkem pro podněcování protizidovského násilí. Žalující tvrdí, že Facebook spojuje útočníky a díky společné „základně“ se pak podporují v násilí proti Židům. Žalobci žádají, aby Facebook prokázal právní a morální odpovědnost a takovéto vzkazy, stránky a hlášky aktivně sledoval a mazal.

V POLSKU ZVÍTĚZILA PRAVICE

V říjnových parlamentních volbách v Polsku zvítězila dle očekávání pravicová strana Právo a spravedlnost (PiS), již založil Jarosław Kaczyński a která se profiluje jako euroskeptická a xenofobní. Získala 39 procent hlasů, zvítězila ve 14 z 16 vojvodství. Liberální Občanská platforma dosavadní premiérky Ewy Kopaczové zvítězila jen ve dvou. Úspěch zaznamenala i nacionalistická strana Kukiz'15. Výsledek nepotěšil polské liberály ani židovské společenství, zvláště když představitelé PiS (například Janusz Kapuściński v Poznani) používají antisemitské narážky.

SOLIDARITA S IZRAELEM

V několika hlavních evropských městech demonstrovali lidé v půli října svou podporu Izraeli zmítanému vlnou teroru. Tisíce lidí se dostavily před izraelské ambasády v Římě, Paříži a Madridu, v Praze přišlo na Václavské náměstí několik stovek lidí. Demonstrace organizovaly místní židovské obce či sdružení.

PORTUGALSKO A ŠPANĚLSKO PŘIJÍMAJÍ SEFARDY

Portugalsko začíná vydávat občanství potomkům Židů vyhnaných ze země v době inkvizice na základě zákona přijatého letos v březnu. Zatím o ně požádalo 200 lidí, získali je tři, další žádosti se vyřizují. Stejný zákon přijalo i Španělsko, tam občanství získalo již 4300 osob, většinou lidé z Turecka, Maroka a Venezuely.

ULICE JACOVA BIRNBAUMA

V New Yorku ve čtvrti Washington Heights na Manhattanu byla jedna z ulic pojmenována *Jacob Birnbaum Way* po Jacovu Birnbaumovi, jenž založil v USA hnutí Studenti za sovětské Židy. Narodil se roku 1926 v Hamburku, před nacisty uprchl s rodiči do Anglie. Po válce odjel do Francie, kde pomáhal přeživším koncentračních táborů a později Židům, již prchali z Alžírka. Roku 1964 se přesunul do USA, téhož roku založil zmíněné hnutí. To díky masovým demonstracím upozornilo americkou vládu a veřejnost na perzekuci Židů v Sovětském svazu. Birnbaum zemřel loni 9. dubna 2014.

WIESENTHAL VE VÍDNI

Vídeňské židovské muzeum připravilo výstavu k desátému výročí úmrtí slavného lovce nacistů Simona Wiesenthala. Byla otevřena přesně v den výročí 20. září a jmenuje se *Wiesenthal ve Vídni*. Prostřednictvím fotografií a dokumentů mapuje Wiesenthalovo veřejné působení v metropoli i činnost v rámci židovské obce; v budově na Judenplatzu je přístupná až do května 2016

(am, ztis.cz)

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Distribuci pro předplatitele provádí v zastoupení vydavatele společnost Česká pošta a. s. Objednávky na bezplatné infolince České pošty 800 300 302 nebo 954 302 007(16), písemně na adrese: Česká pošta, s. p. oddělení periodického tisku Olšanská 38/9, 225 99 Praha 3, e-mail: postabo.prstc@post.cz. Předplatné pro Slovensko MAGNET press, Slovakia s.r.o. P.O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí vyřizuje administrace Roš chodes. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 2. 11. 2015.

Cena 20 Kč (0,90 €)